

**»ZLIČI« IZ HERCEG-NOVOG I ZULUMČARENJE
NA UŠTRB DUBROVAČKE TRGOVINE
1600—1667. GODINE**

Odnosi između Dubrovnika i Herceg-Novog na ulasku u bokotorski fjord sadržavali su i primere solidarnosti i prijateljstva, ali, na žalost, bili su i svedočanstvo ne samo netrpeljivosti i zavisti nego i neprikrivene zlovolje i otvorene mržnje. Ta ponašanja su ponekad zavisila i od opšteg položaja dvaju susednih gradova: Dubrovnika, kao opštine — nosioca suverene državnice, aristokratsko-trgovačke, i Herceg-Novog, kao tvrđave i važne pomorske baze jednog osvajačkog, verski tuđeg Otomanskog carstva. Dubrovniku je odgovaralo takvo susedstvo više nego da se u Sutorini ugnezdi kultivisanija vlast Mletačke Republike, vrlo opasne u trgovinskoj konkurenciji i uopšte egoistične. Svesni svoje snage, Novljani su počesće davali na znanje da im i nije do nekog susedstva, nego da bi radije na dubrovačkom sistemu fortifikacija gledali zeleni Pro-rokov barjak s polumesecom. Poznato je da je sve do najnovijeg vremena na granicama muslimanskih država praktikovan pogranični pljačkaški rat, opravdavan ideološko-verskim razlozima. Pomenuti odnosi su već u prvim decenijama postojanja osmanlijskog Novog došli u kušnju time što je Novi počeo pretvarati i u prihvatilište stranih a potom i vlastitih gusara, dok je gradu sv. Vlaha, kao izrazito trgovinskom i pomorskom središtu, gusarstvo predstavljalo pravu rak-ranu. Uporedni život dveju lučkih varoši zavisio je i od političkih i opštih društvenih prilika u dvema različitim državama. Dok je mala slovenska Republika u XVII veku već počela da stagnira i opada u snazi, Novi je zahvatila opšta anarhija carstva u istom stoleću, tako da je negativni susedski saldo u velikoj meri bio opterećivan opštom socijalnom klimom u Novom. Novi, u stvari, nije bio nikakav izuzetak, jer je gradskog razbojništva bilo i u osmanlijskim gradovima bez ikakvog gusara, u dubokoj unutrašnjosti Carstva.

I. Odnosi između Dubrovnika i Novljana od kraja XVI veka do početka kandijskog rata (1590—1645)

Negativni trend u dubrovačko-novskim relacijama započeo je 1590—91. godine, s pokušajima beogradskog nazora Ejnehana da uz pomoć na Porti dobijenog berata i uz vojnu snagu Novljana liši susjednu republičicu Konavala i njenih kopnenih poseda. Novljani su uvučeni u njegovu avanturu utoliko, što je Ejnehan falsifikovao cifru o kontingentu naoružanih ljudi koji su imale da mu obezbede novljanske age, pretvorivši tu saradnju u odred od 220—270 ljudi.¹ Još pre toga, zato što su senjski uskoci preko uskog dubrovačkog područja lako prodirali u južnu Hercegovinu, vojvode Novog i Trebinja, skupljanjem znatnih četa boraca — kao februara 1551. godine² —, mogli su kod Dubrovčana izazvati osećanja koja nisu mogla biti podloga za dobre i prijateljske odnose. Nervoja Novljana bila je prirodna, jer se i u Veneciji, i u Napulju, i u Rimu stalno radilo da se spretnim zaverama Turcima preotme značajna tvrđava i vojno sidrište — Novi. U istom su raspoloženju 1605. godine optužili bivšeg bosanskog a tada temišvarskog beglerbega Dželal Hasana da je papl ponudio Novi za 100.000 dukata.³ Jula 1605. godine takođe je postojala opasnost da će Novljani i Trebinjci opljačkati dubrovačku teritoriju zbog upada Senjana; uskoci su divljali, govoreći Dubrovčanima da neki novski Turci drže jednog njihovog druga kao sužnja, te da se zato svete. Novljani su potom svoje optužbe protiv Dubrovčana kao uskočkih saučesnika preneli i u Carigrad.⁴ Početkom 1606. godine čehaja bosanskog beglerbega, neki Derviš čauš, radio je protiv Dubrovčana zbog uskoka, i vratio se na Ejnehanovu tezu da Konavle treba pretvoriti u turski sandžak koji bi se poverio njegovoj brizi. U vezi s poharom dubrovačkog sela Dube od strane Novljana, hercegovački sandžak-beg bio je prisiljen da se spusti u Sutorinu; lukavi Latini su iskoristili boravak krajišnikov na moru da traže da se kazne neki novski prvaci i risanski vojvoda. U tome nisu uspeali, pa su hućume zbog slučaja u Dubi nabavili u Beogradu.⁵

Nešto ranije, 1600. godine, Husejin Memin i Radul Vlatković iz Zubaca ubili su nekog republičinog seljaka iz mesta Mrcine a tri godine kasnije razbojnici iz Novog su čak presreli i neki kara-

¹ B. Hrabak, Pokušaji beogradskog nazora Ejnehana da liši Dubrovnik kopnenih poseda (1590—1591), Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini, VIII (1971), 98—99.

² Historijski arhiv Dubrovnika (u daljem tekstu: HAD), Lett. Lev. XXIV, 237' od 19. II 1551.

³ J. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, B. II, Pest 1834, 691.

⁴ HAD, Lett. Lev. XLI, 41, 47'—8 i 49' (4. VII 1605), 60 (6. VIII 1605).

⁵ Isto, 113' (14. I 1606), 115, 116 (13. III 1606), 117; B. Hrabak, Pokušaji...

van na putu za Beograd.⁶ Prema tome, već na samom početku XVII stoleća među novskim Muslimanima bilo je profesionalnih razbojnika, sasvim nezavisno od preganjanja sa dubrovačkim susjedima. Karakteristična je i veza sa Zubcima, koja će, kad su u pitanju bili Dubrovčani, trajati gotovo do kraja postojanja osmanlijske vlasti u nekadašnjem Hercegovom gradu.

Marta 1607. godine Turci su uhvatili i zaplenili jedan dubrovački brod u neposrednoj blizini Novog, na Moluntu. Novljani i Vlasi su oteli i dve osobe iz dubrovačkog sela Stedrice. Maja sledeće godine pred novskim kadijom trebalo je raspraviti stvar ubijenog dubrovačkog podanika.⁷ Oko 10. septembra iste godine na Pločama pred Dubrovnikom bio je ubijen Novljanin Hasan Šestokrilović, dok je, pijan, svojim drskim ponašanjem ugrožavao svet. Incident je bio ozbiljan, te se o njemu razgovaralo i sa zatečenim čaušem sa Porte, Omerom; pisaño je i na Portu, a, razume se, morala se drešiti kesa da se odobrovolje faktori i faktorčići.⁸ Za osvetu, Novljani su ipak provalili u Konavle, pa je poslata vojska iz grada pod Srđem da upadače protera. Proces zbog smrti Hasan-age iz poznate novljanske porodice počeo je u Dubrovniku tek 10. januara 1609. godine kad se iznova moralo pregovarati i trošiti. Zbog toga su tada među Novljanima posebno darivani Ahmed Barđonjić, Memišah Ališahović i novi dizdar Kusturić.⁹ Godina 1608. bila je nesrećna za Novljane jer je zbog zemljotresa nastalo spuštanje obale na mestu gde su se nalazile solane, a i Španci su brodovima blokirali novsku luku.¹⁰

Krivica za sve lošije i burnije odnose između Dubrovčana i Novljana nije se mogla pripisati samo ovim potonjim, mada su oni nesumnjivo bili agresivni. Zanimljiva je odluka dubrovačkog Senata od 9. maja 1609. kojom je bilo zabranjeno podanicima bilo koga društvenog reda da pljačkaju sultanove kletvenike. Decembra iste godine ponovo je morao biti darivan Memišah Ališahović.¹¹ Sulejmanu Ljuboviću, bosanskom defterdaru, stalno su davane akontacije na račun sultanovog dohotka od prodaje dubrovačke soli u Neretvi. Kao Ljubović, prijatelj dubrovačkih gospara bio je i Ahmed-

⁶ V. Vinaver, *Bosna i Dubrovnik (1595—1645)*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XIII, Sarajevo 1963, 217 i 216.

⁷ HAD, Cons. rog. LXXXI, 26 (17. III 1607), 30 (29. III 1607), 173 (10. V 1608).

⁸ Isto, 228', 228'—9', 229—9, 230, 230', 230'—1, 231, 251': Lett. Lev. XLII, 1—1' (17. IX 1608).

⁹ HAD, Cons. rog. LXXXI, 251—1' (3. XII 1608); LXXXII, 3' (10. I 1609), 12 (29. I 1609), 23 (21. II 1609), 27' (10. III 1609); Lett. Lev. XLII, 2—2' (posle 24. X 1608).

¹⁰ S. Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1900, 58.

¹¹ HAD, Cons. rog. LXXXII, 51, 84'—5 (10. XII 1609).

-paša Dugalić.¹² Dugalić im nije slučajno savetovao da dobro žive s novskim agama koji su »većinom naši prijatelji«. Ipak, reagovao je kad je bio obavješten da muslimanski gusari plene dubrovačku zemlju na podsticaj onih iz Novog.¹³

Februara 1611. dubrovački glásnik napadnut je u Novom od velikog broja meštana, no uspeo je da izvuče živu glavu. Stradao je, međutim, njegov pratilac, Miloš Ivanović iz Primorja. Idejni začetnik ubistva bio je Ahmed Karajuzović, inače jedan od inicijatora ranije pohare u selu Dubi. Neki janičar iz Novog ipak je pošao sa dubrovačkim poklisarom ljubinjском kadiji po povoljan arz, a potom je putovao za dubrovačke potrebe i u Drač.¹⁴ Nastavljajući da zbog pomenutog ubistva rade na Porti, senatori su odredili represalije prema poslovanju Novljana. Primljena Portina naređenja nisu, međutim, zadovoljila dubrovačku vladu u njenim namerama.¹⁵ Novljani se ni posle toga nisu smirili. Zbog njihovog kretanja, u Konavle su, sredinom juna morala biti upućena dva plemića, da obavestavaju vladu o njihovom gibanju.¹⁶

Posle 1613. godine, poslednje u kojoj su senjski uskoci snažno pritislili južnu Hercegovinu, bilo je manje razloga za međusobnu zavađenost Dubrovčana i Novljana. U narednim godinama (1617—24) španska flota se gotovo svake godine postavljala prema Novom. To je uzbuđivalo duhove Muslimana iz mesta, pa su (1622) optuživali susedni katolički grad zbog veza sa zapadnjacima.¹⁷ U to vreme neki Kopuzdžić okupio je oko sebe razbojнике u Hercegovini, očekujući putnike i ucenjujući trgovce.¹⁸

Godine 1626. odmetnuo se u hajduke raniji novski dizdar a potom turski emin pred Dubrovnikom, Ibrahim-aga. Avgusta te godine njegova družina napala je neke kiridžije koje su vodile karavan od 46 konja (38 sa vunom, 6 sa kordovanom i jedan s voskom).¹⁹ Kad nije uspeo kao trgovinska luka, izuzetno pomagan od Porte (1482—1537), Novi je počeo da razvija gusarstvo a potom i hajdučiju kako bi svojim žiteljima obezbedio gotovansku egzistenciju. U toj atmosferi uzajamnog nepoverenja, maja 1626. godine ranjen je jedan Musliman iz Novog dok je prolazio kroz Konavle.²⁰

¹² Odluka o pisanju pisma Guhaliću ili Dugaliji: Isto, II 5 i 116' (25. i 30. III 1610).

¹³ A. Handžić, Pisma Ahmed-paše Dugalića dubrovačkom knezu i vlasteli, Prilozi za orijentalnu filologiju III—IV, Sarajevo 1953, 121—125.

¹⁴ HAD, Lett. Lev. XLII, 73, 75 (Karajuzovića pominju i kao Čuzovića), 76 (5. III 1611); Cons. rog. LXXXII, 239' (4. III 1611) i 242 (11. III 1611).

¹⁵ HAD, Lett. Lev. XLII, 91—1', 98 (13. VIII 1611).

¹⁶ HAD, Cons. rog. XLII, 282 (10. VI 1611).

¹⁷ Gl. Stanojević, Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI—XVIII vijeka, Beograd 1970, 160.

¹⁸ S. Bašagić, Kratka uputa, 62.

¹⁹ Archivio di stato, Venezia (u daljem tekstu: ASV), Capi del Consiglio de' Dieci, Lettere di Rettori e di altri carichi, b. 281, Francesco Venier iz Splita 3, IX 1626.

²⁰ HAD, Cons. rog. LXXXIX, 262' (29. V 1626).

Februara 1628. najpre je Alija Kasumović bio zatvoren u Dubrovniku zbog nasrtanja na ženski svet,²¹ a potom je koju nedelju kasnije na dubrovačkoj teritoriji ubijen famul (momak) Hadži Husejina, dok je Jusuf Čatib bio napadnut. Krivci tog nepolitičkog obračuna bili su jedan dubrovački obuçar i Konavljanin Marko Buljević.²²

Noću 21—22. maja 1630. upali su u Vitaljinu novski Turci, pobili četiri barjaka, opljačkali kraj i odveli neke ljude u ropstvo. Već sutradan dubrovački tumač je bio u Novom i u ime Republike razgovarao je sa starešinom (kapetanom) grada i sa agama. Dubrovačka vlada je taj ispad obrazlagala time što morskim leventama nije uputila kalafate da im izgrade fuste, kako su to inače tražile. Odmah zatim bili su u Konavle upućena dvojica patricija s ljudima, oružjem i hranom, kako bi onemogućili susednim Turcima da štogod slično ponove.²³

Sledeće godine među samim hercegovačkim prvacima došlo je do žestokog obračuna. Tada je kao beglerbeg došao u Bosnu Abaza-paša, koji, kao golač, nije bio prijatelj kolenovića. Posebno mu je smetalo begovsko ponašanje Hadži Sulejman-bega Ljubovića iz Nevesinja. Brat ovog, Mustaj-beg, poznat po junaštvu i bogatstvu, došao je do zaključka da je Abaza došao u Gacko, gde su Ljubovići imali imanja, da njega uhvati i poseće i da potom njegovo porodično dobro sekvestruje u korist fiska i svoga džepa. Sa 20 do 30 svojih ljudi iznenada je napao Abazu dok se ovaj nalazio u lovu. Abazini momci, kao nekadašnji dugogodišnji razbojnici, izdržali su prepad a potom su sami navalili i raspršili napadače. Abaza je ostale Ljuboviće sproveo u svoju rezidenciju, da im sudi za pokušaj ubistva i nasrtaja na vlast. Odmah se našao Novljanin Husejin-aga Šabanović da Ljuboviće optuži za razna nasilja i prekršaje, podmitivši Abazu sa pet tovara akči kako bi uhapšene obezglavio. Kad su nađeni i lažni, učenjeni svedoci, pogubljeni su Hadži Sulejman i sinovac mu Omer Čelebija, a Mustaj-beg je pošteđen smrtne kazne, ali je izgubio posed i ostalu imovinu.²⁴ Poznati pisac osmanlijske istorije, J. Hamer, zna da se Mustaj-beg, pošto mu je utamničen brat, utvrdio u Herceg-Novom, Šabanovići su Abazi obećali 500.000 akči kojim bi isplatio novsku posadu, ako obračuna sa Ljubovićima. Kad su ovi bili pogubljeni, posada je tražila obećanu platu za pruženu podršku, no Hadži Šabanović je odgovorio da novac traže od Abaze, kome su akče pre-

²¹ HAD, Lett. Lev. XLIV, 185 (1. III 1628). — On se pred vlastima u Novom zbog toga herojski žalio.

²² HAD, Cons. rog. XC, 243'. — Opština je da smiri Hadži Husejina morala da potroši 200 dukata, što su joj kasnije naknadili krivci. — O intervenciji Hadži Husejina kod sandžak-bega: Lett. Lev. XLIV, 189.

²³ HAD, Lett. Lev. XLV, 161'—2 (22. V 1630), 103—4 (6. V 1630).

²⁴ S. Bašagić, Kratka uputa, 63—4.

date. Na to su pobunjeni vojnici u Novom kamenovali starog Šabanovića.²⁵

Te navode turskih narativnih izvora nešto precizira dubrovačka arhivska dokumentacija. Alajbeg Hadži Sulejman, sa sinovcem i sa oko 60 Novljana, s jedne, i Ibrahim-aga Šabanović sa ženom, sinovima i svim rođacima došli su u Sarajevo 14. aprila 1631. na beglerbegov sud. Tefterdar Bećir-paša, Daut-beg i drugi uglednici radili su na tome da se zavađene feudalne porodice izmire. Izvršeno ubistvo nije naudilo Abazi i on nije zbog njega bio uklonjen iz Bosne.²⁶ Na Abazino mešanje u hercegovačke poslove uticala je okolnost da je on, mada bosanski beglerbeg, držao hercegovački sandžak kao arpaluk. Između Ljubovića i Šabanovića pre 1631. godine bio je vođen pravi mali feudalni rat.²⁷

Pre pomenutog obračuna i za vreme njegovog izvođenja Dubrovčani su bili neugodno izloženi prema novskim Turcima. Oni su krajem novembra 1630. usmrtili u tamnici Nikolu Šarića iz Neretve zato što je ovaj avgusta 1629. sa svojom braćom ubio trojicu dubrovačkih seljaka sa Pelješca. Kad se o tome, sredinom marta 1631, raspravljalo na Abazinom dvoru u Sarajevu, alajbeg Ljubović i janičarske starešine iz Novog digli su užasnu dreku na Dubrovčane. Na to su neki dubrovački nobili bili zatvoreni a nabačen je jasad na dubrovačku so i robu u Neretvi. Stvar je ipak zataškana sa više desetina hiljada akči. Videvši Abazinu odlučnost i prema dubrovačkim haračarima, Novljani nisu zaboravili da je nastalo vreme da se i oni prvim susedima naplate za pogranične incidente.²⁸

Prava nevolja za malu državicu nastala je u leto iste godine, kad je bosanski paša prolazio s vojskom preko Konavala na putu za Novi. U to doba Dubrovnik je bio u vrlo zaoštrenim odnosima s Mletačkom Republikom koja je vojnom silom nameravala da posedne otok Lokrum i time potpuno s mora blokira svog trgovinskog konkurenta. Dubrovačka vlada tražila je od Abaze da (a) ne prelazi preko njenog zemljišta i da (b) izda arz o neprijateljskom držanju Mlečana prema sultanovom vazalu Dubrovniku. Paša je odbio i jedno i drugo, zahtevajući mnogo veći dar za izdavanje svedočanstva.²⁹ Dok su mletačke galije bile usidrene kod Šipana, očekujući nova pojačanja i naredbe, bosanski namesnik udario je tabor u Novom, skupivši veliko mnoštvo ljudi i nedajući nagoveštaja o svojim namerama.³⁰ Poslanike koje je dubrovački Senat

²⁵ J. Hammer, GOR III (1835), 128—9.

²⁶ HAD, ASMM XVII s, sv. LII, № 1919; sv. LI, № 1913; V, Vinaver, Bosna, 206.

²⁷ Istorija naroda Jugoslavije, knj. II, Beograd 1960, 547.

²⁸ V. Vinaver, Bosna, 209—10.

²⁹ Isto, 209.

³⁰ J. Radonić, Dubrovačka akta i povelje (u daljem tekstu: DAP), knj. III, sv. 1, Beograd 1939, 364 (l. VIII 1631).

poslao njemu u susret prilikom prolaska kroz Konavle, Abaza je odveo kao roblje u Novi.³¹ Odbijajući pašine optužbe, poklisari su bačeni u novske tamnice. Bosanski beglerbeg je najzad izdao traženi arz, a potom je poslanike predao dubrovačkom odredom na granici, gotovo kao u ratno doba.³² Oslobođene poklisare ispratio je iz Novog ranije pomenuti Ibrahim-aga Šabanović,³³ koji je izgleda tražio i dubrovačku pomoć na Porti kako bi potpuno likvidirao moćne Ljuboviće, nekadašnje dubrovačke prijatelje.

Kulminacija neizvesnosti i straha u Dubrovniku nastala je kad se Abaza-paša vraćao iz Novog. Njega je, kao stražarski odred, pratilo 20 konjanika iz Novog. Novske age držale su se preteći za vreme pašinog ispraćaja i prolaska kroz Konavle, te su se plašljivi gospari odmah setili da im dostave 20 paketa šećera,³⁴ valjda u ime dobrodošlice. Dubrovčani su očekivali napad, verujući da će beglerbeg dozvoliti Novljanima da oplene pogranična sela. »Ako Turci pokušaju da pljačkaju ljude ili robu ili da pale kuće i siluju žene — naređivala je 18. avgusta vlada vojnom zapovedniku koji je preuzeo vlast u Konavlima od kneza — morate se suprotstaviti oružanom silom.« Dubrovački senatori su čak pretpostavljali da je Abaza uspostavio vezu s mletačkom eskadrom, sve u nameri da uguši život Republike. Zato su za odbranu samog Dubrovnika doveli još 400 seljaka.³⁵ Po odluci od 19. avgusta, u Konavle su upućena tri plemića u svojstvu kapetana, sa zadatkom da dignu na oružje 300 Konavljana; asignirano je i 500 dukata za plate vojnika, takođe poslatih u tu graničnu oblast. U to vreme održavana je intenzivna prepiska s agentom u Novom Mihom Kuveljom (inače i mletačkim pouzdanikom!). Korespondiralo se i sa agom Šabanovićem, pa je odgovor njemu pripremljen, pročitao i odobren u Veću umoljenih 31. oktobra,³⁶ kad se gužva oko Abazinog eventualnog napada na dubrovačko područje već utišala. U toku septembra tmurni oblaci nad Minčetom su se već rasturili, nikakve agresije nije bilo, a već 10. septembra poslanici, koji su nosili harač na Portu, saznali su da je Abaza uklonjen sa položaja.³⁷

Potom je nastalo višegodišnje doba relativnog mira u ponašanju žitelja dvaju susednih gradova. U to vreme, na mahove su se pojavljivali sporovi sa Rišnjanima, prvom braćom i pomoćnicima Novljana. Glavni protivnici ovih nisu bili Dubrovčani, nego njihovi prvi susedi Peraštani, ne samo smeli pomorci nego i sami skloni gusarenju a potom hajdukovanju. Još pri pohari Perasta od strane

³¹ HAD, Lett. Lev. XLIII, 173—4' (9. VII 1631), 193'—4' (30. VII 1631).

³² V. Vinaver, *Bosna*, 209.

³³ HAD, Lett. Lev. XLV, 200' od 6. VIII 1631.

³⁴ Isto, 208 (14. VIII 1631), 222'—23.

³⁵ V. Vinaver, *Bosna*, 209.

³⁶ HAD, Cons. rog. XCIII, 10', 11, 11', 14', 29, 143.

³⁷ V. Vinaver, *Bosna*, 209—10.

alžirskih i tuniskih pirata (1624) Rišnjani su pomogli muslimanskim korsarima sa strane, a potom su prema inletačkim podanicima Boke sprovodili zulum.³⁸ U leto 1638. Rišnjani su počinili neku otimačinu u dubrovačkom pograničnom selu Mrcinama, pa su Dubrovčani morali da se s njima nagađaju.³⁹ U Novom su se oni naročito pazili sa dizdarom Mustafom-agom Resulagićem (1639) i dvojicom janičarskih čorbadžija.⁴⁰ To dobro druženje nastavili su zatim i sa obojicom dizdara i Mustafom-agom Bardonićem, starim kolenovićem; dizdari su se zvali Omer-aga i Sulejman-aga Jusufagić. Štaviše, preko kapetana u Vitaljini Dubrovčani su ponudili Novljanima da noću tajno prebace svoje naoružanje i pribor za brodove (armamenta) i svoja stada u Donju Goru ili koje drugo sigurno mesto Konavala, gde bi se to nalazilo pod stražom Novljana (1641).⁴¹ S Rišnjanima račun ipak nije bio prečišćen, te je januara 1643. godine na Pločama bio ubijen Omer Palikuća, Musliman iz Risna ili iz Crne Gore. Zanimljivo je da se Novljani tom prilikom nisu javili ni da odlome svoj deo kolača od više stotina dukata koje su gopari morali platiti Hercegovcima; jedino je agama i kapetanu pisano, praveći pri tome nekakav posao sa Stijepom Rišnjanimom.⁴² Pomenuti Bardonić titulisan je kod darivanja kao čehaja (verovatno kapetana) iz Novog.⁴³

Juna 1644. godine, možda pre svega zbog razbojnika iz Novog, pri donošenju tributnog novca iz Dubrovnika morala je biti angažovana pratnja od 20 naoružanih Turaka, koji su uzeti od kadije u Cernici.⁴⁴

II. Prve godine kandijskog rata (1646—54) I susedstvo Dubrovčana i Novljana

Prvih dana januara 1646. godine neki Novljani su uhvatili i povelili sa sobom jednog dubrovačkog pastira u Osaoniku, a odmah zatim pohvatali su konje koji su iz Hercegovine prenosili žitarice

³⁸ Gl. Stanojević, Prilozi proučavanju istorije Boke Kotorske u prvoj polovini XVII vijeka, Istorijski zapisi, knj. XXIII, sv. 1/1965.

³⁹ HAD, Cons. rog. XCV, 230 (26. VIII 1638).

⁴⁰ HAD, Cons. rog. XCVI, 19—9' (17. II 1639; darivanje).

⁴¹ HAD, Cons. rog. XCVII, 70 (28. V 1641), 83 (15. VI 1641). — Uobičajeni dar novskom dizdaru bio je komad svile koji se najpre slao dizdaru Omer-agi Sulejmanagiću (Cons. rog. XCVIII, 15 od 28. XI 1643). — O darivanju dizdara Omera 9. II 1647: Cons. rog. C, 26.

⁴² HAD, Cons. rog. XCVII, 169, 170, 178'—9 (21. i 22. I i 26. II 1643). — Možda je ovaj Stijepo onaj Stlepo rais de Rissano, kome je data propusnica da dođe u Dubrovnik bez obzira na neplaćene dugove. (Isto, 21'.) Tadašnji aga u Risnu bio je Ahmed-aga Rizvanović, kome je svakako zbog gornjeg događaja otpisano. (Isto, 202.) Februara 1644. ovaj se aga nalazio među onima koji su redovno darivani (Cons. rog. XCVIII, 27'—8).

⁴³ HAD, Cons. rog. XCVIII, 116 (29. X 1644). — Komad svile Mustafi-agi Bardoniću 10. IV 1646: Cons. rog. XCIX, 125.

⁴⁴ HAD, ASMM XVII s, sv. LIII, № 1935/21, poklisari tributa iz Tjen-tišta 17. VI 1644 dubrovačkoj vladi.

u Dubrovnik. Zaleći se novskom kadiji i krajišniku, senatori su naveli neke obesne drznike (insolenti). To su bili: Kurt Čiplaković, Mustafa Omurović, sin Ibrahima Ogulića, Duka Salkov od Mustafe Morlaka, Smail Francuz, vlah Damjan iz novske varoši, Hodžić sin Hošmata (?) sa sinom, naip iz Trebinja, Arapčirović, Nogić, Omer Furšić i neki drugi, (koje je potom dao zatvoriti Fejzulah-aga Šabanović iz Foče), aga Mahmudbašić, Mahmud-rajs Pašinić iz Novog i neke druge starešine. Te siledžije su presretale i neke druge karavane, vodeći uhvaćene. Sa sobom su stalno vukli dva tovarna voska, četiri tovara goveđih koža, 16 tovara kordovana i izvestan broj grla stoke, što su sve uzaptili pod izgovorom sprovođenja jasaka. Te Novljane su dubrovački predstavnici predstavili pred hercegovačkim sandžak-begom kao ubojice sa drumu, tražeći da ih sandžak-beg kazni preko novskog kapetana.¹

Kapetan Novog Begzadić se tada nalazio na nekom savetovanju u Sarajevu kod bosanskog beglerbega. Tu je čuo o neslavnom herojstvu svojih sugrađana. Kad je prispeo u Crnicu, na povratku svojoj kući, sreli su ga dubrovački poklisari. Kapetan nije hteo da se obaveže da će goniti prestupnike, izgovarajući se da zbog nastalog rata ima pune ruke posla. O ratnim stvarima saopštio je dubrovačkim prijateljima da je paša imao samo naređenje da se iskupe spahije.²

U drugoj polovini marta 1646. godine u Novi je prispelo 350 carigradskih janičara a sredinom jula još 2000 ljudi iz Pljevalja.³ Neko pismo koje je hercegovački sandžak-beg uputio Dubrovčanima da ga dalje ekspeduju u Novi (možda upravo u vezi sa pomenutom otimačinom) bilo je predmet raspravljanja u Senatu, a potom su ga predstavnici vlade dali ne svom kuriru nego turskom eminu pred Dubrovnikom da ga uruči glavešinama u susednom gradu. Meseca aprila doveden je i kadija Novog u Dubrovnik, a potom je zabranjeno dubrovačkim trgovcima i podanicima da se upuštaju u kupovinu ili da se angažuju pri kupoprodaji nekog kordovana u Novom, verovatno zato što je postojala sumnja da je reč o gusarskom plenu. Od te godine i Omeraga Begzadić stavljen je na listu ličnosti iz Novog koje su povremeno primale dubrovačke poklone. Zanimljivo je da su janičarske čorbadžije i njihov buliubaša taino darivani i to minimalnim svotama. Možda je to bilo zbog neke istrage (teftiša), vođene od kraja novembra 1646. godine, u vezi s kojom je pregovarano i sa Omer-ogom Begzadićem, dok

¹ HAD, Lett. Lev. XCIX, 86' (31. I 1646), 89'—90 i 90' (5. II 1646, intervencija kod bosanskog paše i lefterdara), 103' (1. III 1646).

² HAD, ASMM XVII s, sv. XCI, № 2229/2, poklisari vladi iz Cernice, 23. III 1646.

³ L. Dujčev, Avvisi di Ragusa. Documenti sull'impero turco nel sec. XVII e sulla guerra di Candia, Roma 1935, p. 49, № 56 (21. III 1646); p. 65, № 71 (19. VII 1646).

se nalazio na putu za Ljubomir. Njegov brat Alibeg Begzadić bio je i sledeće godine novski kapetan.⁴

Od početka 1647. godine neki Novljani su želeli da pljačkom onemoguće trgovinski promet Dubrovnika sa Istokom. Prva žrtva takvog nastojanja bili su dubrovački Jevreji, čiji su transporti napadnuti. Slučaj je (29. januara) raspravljen u dubrovačkom Veću umoljenih, pa su senatori predložili Jevrejima da upute neku uglednu ličnost bosanskom paši da bi se našlo leka staroj navadi Novljana da na lak način dobro žive i da bi se oteta roba povratila. Meseca marta neki Cigani i vlasi su opljačkali stvari u jednoj parohijalnoj crkvi u Konavlima i plen su doneli u Novi. Tada je važio kao ličnost koja se darivala i preko koje se radilo u Novom Ali-aga Šabanović. Sredinom aprila na Ploče pred Dubrovnikom došao je i novski kapetan Begzadić.⁵

Dubrovnik se tada nalazio na udaru hajduka, organizovanih od strane Mlečana, koji su pored političkih pobuda ispoljavali i čisto pljačkaške; u njihovoj akciji su delimično učestvovali i neki dubrovački podanici.⁶ Zbog toga dubrovačkoj vladi nije bila poslednja briga da se prema višim turskim činionicima obezbedi autoritativnim svedočenjima. Usled stalnih napada mletačkih hajduka preko dubrovačkog područja bio je nabačen jasak, tj. zabrana trgovinskog prometa s dubrovačkom skelom. Dubrovčani su najpre ishodili dizanje jasaka, a zatim su posle tronedeljnog pregovaranja od novskog i ljubinjanskog kadije dobili arz koji ih je oslobađao eventualne odgovornosti za hajdučko haranje. U razgovorima sa hercegovačkim sandžak-begom, koji se septembra 1647. bavio u Novom, Dubrovčane ja zadužio Sulejman-aga Šabanović, i zbog toga je ad hoc bio darovan. Tajno, dva komada svilenog atlasa data su 40 dana kasnije i dvojici drugih Novljana, čija imena nisu zabeležena ni u zapisniku Veća. Tih dana upali su u Konavle neki novski Turci i vlasi, bežeći od zaraze. Slučaj je poslužio da budu zatražena neka nenaplaćena dugovanja Konavljana. Ovakav kontakt mogao je biti opasan zbog zdravljenih prilika, te se u ovo namirivanje umešala i dubrovačka vlada. Dug je nastao tako što su ranije izvesni Konavljani silom uzeli žitarica i sitne stoke što

⁴ HAD, Cons. rog. XCIX, 101 (27. II 1646), 125' (II. IV 1646), 128—8' (18. IV 1646), 200 (12. X 1646), 233' (1. XII 1646) i Cons. rog. C, 2 (5. XII 1646); CVI, 29' 30 (12. II 1647, Ali-beg Begzadić).

⁵ HAD, Cons. rog. C, 21, 52'—3, 52, 52'; 31' i 52; 67 (17. IV 1647). — Prilikom ovog napada neki Jevreji bili su pobijeni (Lett. Lev. XLIX, 145 od 28. V 1848). Taj promet trgovaca Jevreja i Bosanaca sa Dubrovnikom počeli su u leto, 1646. da ometaju Peraštani svojom hajdučijom (Lett. Pon. XVIII, 204 od 13. VIII 1646. — U proleće 1647. mletački podanici su obnovili prešretanje transporta u Turskoj, pa je Porta protestovala (Lett. Pon. XIX, 5', dubrovačka vlada mletačkom duždu 7. III 1647).

⁶ S. Nazečić, Hajdučke borbe oko Dubrovnika u drugoj polovini XVII vijeka i naša narodna pjesma, Pitanja književnosti i jezika, sv. II, Sarajevo 1955, 12—3.

su vlasni prenosili na prodaju u gradu pod Srđem. Oko naplate dugovanja februara 1648. vlada je pisala novskim glavarima i agama, koji su tvrdili da su preko svojih oštećenih kmetova oni verovnici tih Konavljana. I ovom prilikom je Sulejman-aga Šabanović svakako poslužio svojim posredovanjem.⁷

Sulejman-aga Šabanović boravio je od proleća 1647. do novembra 1648. u Cernici kao rudinski vojvoda. On je tražio od male Republike da mu uputi kakvu poverljivu osobu koja bi mu pomogla (razume se u interesu Dubrovčana) u poslu koji mu je poverio bosanski paša, tj. u sprovođenju jasaka i u održavanju primorskih skela u stanju zatvorenosti. Dubrovački Senat je tvrdoglavo držao da ne može biti da sultan želi da su pristaništa blokirana, nego da je reč o inicijativama lokalnih upravljača. Dubrovčani su zaista Šabanoviću, koga su držali ne samo prijateljem nego i poverenikom (confiderte), poslali jednog pouzdanika da se nađe lek protiv preduzetih mera. To je bilo utoliko više potrebno što su, u borbi sa mletačkim hajducima, kadija Ljubinja i Novog svojim arzom uputili na Portu jednu predstavku ljubinjskog age koja je govorila o dubrovačkoj nevernosti, jer da su hajduci obavestavali gospare kad će naići tako da nisu razbijali dubrovačke karavane. U tom smislu istupili su i neki Neretvljani, nabavivši lažne svedoke. U svom uputstvu poklisarima na Porti dubrovačka vlada je navodila da hajduci, kao odmetnuti sultanovi podanici, stalno pljačkaju, nikoga ne štedeći i neprestano pleneći dubrovačku državu. Januara 1648. godine dubrovački oci su iznova podsećali hercegovačkog sancžak-bega na obesne u Novom i na njihovo zločinačko vršljanje na dubrovačkim međama, pominjući naročito nekog Murata Omerovića oko koga se skupila četa neposlušnika koji nanose štete karavanskom prometu.⁸

Krajem marta 1648. Dubrovčani su pustili iz tamnice jednog Turčina iz Novog, koji je bio u milosti kod starešina i aga, koji su za njega pisali dubrovačkoj vlasteli, tražeći da njihovog miljenika oslobode. Odmah zatim, uz dar krajišniku, žalili su se ovom na drznike iz Ulcinja i Novog, podnoseći mu arz koji su protiv ovih zadobili. Novske age i starešine i dalje su isterivale navodna dugovanja konavljanskih seljaka. Novi kadija Ljubinja bio je darivan kad je došao na Ploče i načinio arz protiv Rišnjana. Po uobičajenu trubu svilcnih tkanina primali su i dalje dvojica neidentifikovanih Novljana.⁹

⁷ HAD, Cons. rog. C, 89, 96', 115, 168 (21. IX 1647), 174' 31. X 1647), 174' (causa salutis) i 177' (7. XI 1647) i 181 (15. XI 1647), 217 i 221 (14. i 29. II 1648).

⁸ HAD, Lett. Lev. XLIX 206'—7 od 12. V 1647, Ivanu Capizi; 205 od 9. VII 1647), 225 (31. I 1648). - - Darivanje Sulejmana Šabanovića: Cons. rog. CI, 15' (2. V 1648), 82 i 108 (novi vojvoda Rudina).

⁹ HAD, Cons. rog. C, 2' (28. III 1648), 5' (3. IV 1648), 10 (7. IV 1648), 32' (9. VI 1648), 40' (3. VII 1648), 91 (28. XI 1648).

Risanski Turci držali su robu karavana u kome su svoj deo imali i Dubrovčani. Ovi su se u leto 1648. godine žalili bosanskom paši da stradaju ne samo od drumskih razbojnika iz Novog i Risna, nego i od Peraštana i mletačkih hajduka.¹⁰ U isto vreme Dubrovčani su se jicali na đavolske klevete protiv njih pred duždem i većnicima u Veneciji da Dubrovčani dozvoljavaju barkama i ljudima iz Novog da nanose vred Peraštanima, snabdevajući Turke topovima i municijom; vlada se izjašnjava da želi da sačuva neutralnost, dozvoljavajući da među Vitaljincima ima ljudi koji su spremni da služe Turcima kao vodiči.¹¹ Priča o dubrovačkoj podršci Novljanima potekla je od Peraštana kad su Ivan Nikolin i braća Pavići bili opljačkani od novskih Turaka iz zasede koju su postavili kod dubrovačkog rta Molunta; Peraštani su tvrdili da su Novljani u zasedi uživali pomoć Vitaljinaca i da trojica tih novskih zločinaca uživa gostoprimstvo u dubrovačkom lazaretu, gde kao uhode svojim obaveštenjima prate promet na moru i pomažu novske gusare.¹² To je ponovo osporavala dubrovačka vlada, navodeći da su Vitaljinci i učesnici akcija mletačkih hajduka,¹³ dakle da rade u korist Mlečana.

Stanje se nije izmenilo ni od proleća 1649. godine, jer Novljani i Rišnjani nisu propuštali u Dubrovnik ne samo dubrovačku nego ni jevrejsku i tursku robu. Protiv tih zasednika (insidiatori) dubrovački poklisari su uzalud obletali pragove turskih dostojanstvenika u Carigradu, Sofiji i na drugim stranama, pokazujući svoje ahtame o slobodi trgovanja i trgovačkog tranzita. Revnosni braniči Carstva ne samo što su zaseli na drumovima, nego su u nograničnim zonama hvatali stoku dubrovačkih seljana. Vlada je na Porti tražila slobodu komuniciranja i zabranu Turcima da upadaju u Konavle, a kod sandžak-bega u Pljevljima da se propuštaju karavani u Dubrovnik sa espapom i hranom.¹⁴ Nisu pomagale žalbe kod krajišnika i njegovog čehaje na Novljane, ni darivanja nekih od ovih, kao Omer-age Begzadića i Sulejmana Šabanovića. Praktični Latini su potom obratili pažnju na one sarajevske Turke koji su uživali naklonost bosanskog tefterdara i novskog kapetana (kao

¹⁰ HAD, Lett. Lev. XCIX, 24'—8' i 255 od 26, VI i 18, VIII 1648; A. Vučetić, Dubrovnik za kandijskog rata 1645—1669, preštampano iz gimnazijskog programa od 1894—95 i 1895—96, Dubrovnik 1896, 13.

¹¹ S. Ljubić, Poslanice dubrovačke na Mletačku Republiku, Starine JAZU XV, Zagreb 1883, 40—1 (10. X 1648). — O pisanju duždu o odnosima Novog i Peraštana: Lett. Lev. XIX, 218 od 10. XI 1648.

¹² HAD, ASMM XVII s, sv. LXXXVIII, № 2210/15 (29. VIII 1648); A. Vučetić, d. n., 14.

¹³ HAD, Lett. Pon. XIX, 220' od 10. XI 1648, Mihi Šorkočeviću u Veneciju.

¹⁴ HAD, Lett. Lev. L, 21' (8. VI 1649), 26 (29. VI 1649), 51' (17. XI 1649). — Novljani su opljačkali i dubrovačke kurire koji su išli u Beograd (B. Hrabak, Jevreji u Beogradu do kraja XVII veka, Godišnjak grada Beograda XVIII, 1971, 39).

neki Ibrahim-beg Tahčizade), čija je roba propuštana u dubrovačku skelu. Novljanske age su i dalje pokretale pitanje tobožnjih kredita od konavoskih seljaka. Izvestan diplomatski uspeh Dubrovčana predstavljalo je to što su na samom kraju godine izdejstvovali hućume protiv Rišnjana,¹⁵ koji se nisu mogli praktično primeniti, jer su iste (1649) Mlečani uz pomoć Peraštana i Paštrovića zauzeli Risan a Muslimani iz mesta su se razišli po Hercegovini, počevši od obližnjeg Novog.

Sredinom februara 1650. godine inicijativa da se postigne kompromis sa Dubrovčanima potekla je od čorbadžijâ i čauša u Novom. Radilo se o tome da Novljani puste na slobodu dubrovačke podanike zasuznjene u Moluntu, ali da zauzvrat Dubrovčani prospu novca. U vezi s tim dubrovačka vlada je pisala glavarima i agama, verovatno, pre svega, da se uveri koliko iza akcije stoje ti glavni faktori Novog. Novskim agama pisalo se i u vezi s opštim pitanjima mletačko-turskog rata. Sredinom marta uslijedili su sitni pokloni u novcu, kao uzdarje čorbadžija novog i čorbadžija starog grada, čaušu, Mehmed-agi Durmaševiću i rudinskom vojvodi Mustaj Begoviću (koji je Republici uputio nešto stoke, masla i pšenice).¹⁶ Puštena su samo trojica uhvaćenih u Moluntu. To bratstvo nije dugo trajalo, jer je postojala realna opasnost da se Novljani osvete dubrovačkim susedima za upad hajdučkog vođe Kulišića preko Župe i Ljute u tursko selo Slivnicu (u prvoj polovini jula), pri čemu je bio zarobljen jedan Turčin.¹⁷

Odmazda zaista nije izostala za pljačku četiri kuće u Slivnici. Novljani su izvadili od ljubinjanskog kadije arz i hudžete protiv Dubrovčana i delovali su protiv Konavljana. Krajem septembra, pak, Turci iz Risna i Novog su na drumu kod Mostaća (Trebinje) napali karavan sa dubrovačkom robom, koja je najpre dugo vremena bila izložena suncu i kiši u Ulogu kraj Nevesinja. U tom pohvatu posebno su se istakli Rišnjani Kasum Futić sa dva sina, Mumin Hadžialić sa sinom Ejupom, Mehmed Pićinić, Mehmed Baraković sa sinom, a od Novljana Mustafa Avdibegović, Mula Bećirović, Vido Cepeša, vlah Alvego (?), Bećir Hodžić, Habib Hasanović i njegova braća Muzul i Ejup, sva trojica sinovi trebinjskog naipa, i njihov sestrić Hasan.¹⁸ Sredinom novembra iste godine Arslan Hadžović, Alaga Jusufagić i Muharem Topčinović sa deset drugova iz Novog prispeli su u Ljubinje da bi zaustavljali i plenili karavane koji su išli u Dubrovnik ili iz njega. Do toga je došlo

¹⁵ HAD, Cons. rog. CI, 150 (27. III 1649), 172 i 178' (1. i 8. VI 1649), 178 i 180 (7. i 8. VI 1649), 215' (26. VIII 1649); CII, 9 (4. XI 1649), 38 (15. I 1650).

¹⁶ HAD, Cons. rog. CII, 49 (20. II 1650), 53' (26. II 1650) i 56' (15. III 1650), 56'—57 (darivanje).

¹⁷ HAD, Lett. Pon. XX, 40 (29. III 1650), 73—3' (14. VII 1650), 76—8 (19. III 1650).

¹⁸ HAD, Lett. Lev. L, 123' (3. X 1650). — Jedan karavan je u drugoj polovini avgusta zadržan u Ljubinju (Con. rog. CII, 145, 148 i 149).

odmah pošto je paša Čengić naredio da se Ejup Hasanagić, brat trebinjskog naipa, uhvati i izvuče iz kuća u kojima je boravio i gde su bile magacionirane otete robe dubrovačkih trgovaca (ne računajući dva tovara neobrađenih koža i tovar vune, što je već bilo odvučeno u Novi i prodato Peraštanima). Pored zasede u Ljubinju, istih su dana Novljani Ali-beg Kurtalić sa bratom, Omer Piralić, Vuko Čulapić, vlah i Osman Bećirović oteli nekim dubrovačkim podanicima mnogo volova i sitne stoke. Zbog takvog pljačkaškog lanca koji se počeo stezati oko Dubrovnika, dubrovačka vlada se morala obratiti Porti.¹⁹ Krajem te godine Senat je u obraćanju svojim diplomatama na Zapadu javno izneo tezu da postupci Novljana i Turaka iz Neretve, tj. Gabeljana predstavljaju legalizovano razbojništvo zbog hajdučkih upada u Hercegovinu preko dubrovačkog područja.²⁰

Prvih dana februara 1651. godine Turci su poharali selo Bani u Konavlima i Vitaljinu. Vlada je morala snabdeti seljake koji su ostali bez ikakve hrane i bobom, solju i uljem. Devetog februara raspršenim Vitaljincima poslato je 100 vojnika, svakako da ih povrate kućama. U drugoj polovini meseca pisano je novskim starešinama i agama, a potom je od novskog kadije dobijen arz i hućum protiv izgrednika u Vitaljini. I bosanski paša je u prvoj dekadi marta prošao Konavlima i boravio je u Novom.²¹ Neposredni izvršilac nasilja bio je Ali-beg Kurtalić s nekim drugim Muslimanima i sa dosta vlaha, a glavni im je udar najpre bio usmeren na selo Bani. Jedan od uhvaćenih seljana (Petar Iv. Karakašić) odveden je u Novi, gde su ga u kuli mnogo mučili Alaga Šabanović i drugovi drznici, posle čega je isečen na komade i bačen u more. Posle upada u selo Bani, Novljani i vlasi su ušli u Donju Vitaljinu, gde su sve opljačkali, odneli što se moglo poneti, oterali stoku i počinili mnoga varvarstva. Tako su novski »zlići« opustošili deo Konavala prema Novom. Odmah zatim u Konavle su upali kao tobožnji hajduci mletački vojnici Arbanasi, da dokrajče ono što su započeli Novljani, kao braneći Dubrovčane od Turaka. Vlada je sa rezignacijom pisala svojim kapetanima u Konavlima da novske glavešine i age ne žele da kazne »zliće« za ono što su napravili u Banima i Vitaljini.²² U uputstvu vanrednom poklisaru, koji je pošao u Carigrad, vlada je pored Kurtalića po imenu navela i Redžepa, sina Husejina Hikovića i Seperovića a između 30 vlaha: Humka Vladulovića iz Mojdeža, Vuka Murišića, Radana Ljupkovića

¹⁹ HAD, Lett. Lev. L, 149 (28. XI 1650).

²⁰ HAD, Let. Pon. XX, 123' uputstvo 10. XII 1650, Nikoli Raf. Gučetiću kod generalnog providura Dalmacije.

²¹ HAD, Cons. rog. CIII, 6' (6. II 1651), 19 (17. II 1651), 31'—2 (7. III 1651), 34' (11. III 1651).

²² HAD, Lett. Pon. XX, 125'—28 (4. II 1651), 131' (7. II 1651), 138'—132/II (24. II 1651).

Mihaila Vučetića iz Prijedora i Mitra Morića iz Prijedora (ovo je i Milivoja Kozića iz Mokrina, Vuka Veseličića, Miloja Vlatkovića, selo bilo dubrovačko!). Dok je jedan Karakašić u novskoj varoši očekivao svoj kraj u kuli, Alaga Šabanović ga je lično masakrirao. Kad je reč o štetama koje se stalno čine u Vitaljini, vlada je kao inicijatore označila: Alagu Šabanovića, Mustafu i Duraka Omuroviće, Kurta Budalicu, Džafera Arbanasa (nekadašnjeg roba Ibrahim-age) ali i Frana Humičića, katolika iz Novog. Sandžak-begu u Pljevljima Alaga Šabanović je bio prikazan kao glavni inspirator svega zla. Protiv njega je i na dvoru bosanskog paše tražen arz za poharu u Vitaljini i za svirepo ubistvo Karakašića.²³ Arz je najpre tražen od ljubinjanskog kadije, ali nije dobijen kao i od paše kad je na putu za Novi bio u Cernici i kad je primio fočanskog muftiju i više kadija.²⁴ Pokazalo se da je sa nižim lakše izvesti sličan pazar, jer su i oni lakši. Bosanskom paši su (krajem aprila) pokazani dokumenti dobijeni na Porti, koji su predviđali da Alaga Šabanović vrati ne samo plen iz sela Bani i iz Vitaljine, nego i ono što je brat trebinjskog naipa Ejup Hasanagić (takođe Novljanin) opljačkao u Mostačima trgovcima koji su dolazili iz Sofije.²⁵

Pomenuta pohara nije bila te godine dovoljna Novljanima. Krajem juna, oni su pripremali pljačkaški upad i na selo Mrcine. Da se to spreči u Konavle je najpre kao kapetan sa 50 vojnika bio upućen jedan Gundulić, a početkom avgusta još trojica nobila, svaki sa po 25 plaćenika, da se nađu u selu Mrcine.²⁶ Dubrovački većnici su shvatili da predstavke i sudska rešenja mnogo ne znače kad »zličić« uживaju nepodeljenu podršku vlasti i aga u Novom, često svojih očeva ili rođaka. Zbog toga je krajem avgusta hercegovačkom sandžak-begu ponuđeno da skрати za glavu Alagu, sina Ibrahim-age Šabanovića.²⁷ Od ove kombinacije nije bilo ništa i Alaga će narednih godina još dosta zla počinuti vrednim dubrovačkim seljacima.

Tokom 1652. godine bilo je znatno manje akcija mletačkih hajduka.²⁸ To je bio razlog što je te godine i u dubrovačko-novskim odnosima bilo mirno, bez upečatljivih akcidenata, sa darovima i rutinskim žalbama gospara na Novljane.

Godina 1653. takođe je bila mirna. Dogodilo se da je Alaga Šabanović čak pisao gosparu Vladislavu Jera Menčetiću, a ovaj mu je, po dogovoru sa senatorima, odgovorio u prvoj desetini juna.²⁹

²³ HAD, Lett. Lev. L, 163'—4 (9. II 1651), 167', 168—68', 169—9', 173', 185' (10. III 1651).

²⁴ HAD, ASMM XVII s, sv. LIII, № 1935/35 i 36, Ljubinje 18. II i Cernica 5. III 1651.

²⁵ HAD, Lett. Lev. L, 203 (25. IV 1651), 213'—14 (21. IV 1651).

²⁶ HAD, Lett. Pon. XX, 158—9 (30. VI 1651), 159—60' (1. VIII 1651).

²⁷ HAD, Cons. rog. CIII, 144 (28. VIII 1651).

²⁸ A. Vučetić, n. n., 21—22.

²⁹ HAD, Cons. rog. XV, 29—9' (6. VI 1653).

Krajem januara naredne godine hercegovački paša se nešto duže zadržao u Trebinju, odnosno u Zupcima, pre nego što je preko Konavala pošao u Novi.³⁰ Zupci će biti značajan punkt u radu »zlića« protiv male susedne Republike. Odmah posle krajišnikova prolaska, već sredinom marta, trgovačka roba zadržavana je u prolasku i u Trebinju i drugde u Hercegovini. I tu su glavni vinovnici bili Novljani. Sredinom aprila Alaga Šabanović je ponovo pisao dubrovačkim poslanicima, ali je tada Senat zabranio da mu se otpiše. Od novskog kadije dobijena su dva arza koji su se ticali dovoza zrnaste hrane u grad pod Srđem. Dubrovačka vlada je preko Novoga predala pet zatočenih Ulcinjana. U jesen 1654. Novljani su ponovo zadržali robu dubrovačkim trgovcima, te je vlada molila bosanskog pašu da pismo za novske starešine i age preda nekom Mustafiću. Senat je sâm odbio da ovima piše. Iz porodice Šabanovića novo ime na koje su upućivani darovi bio je Fatular. Husejinu Pirahmetoviću, otimaču stoke, koji je čamio u dubrovačkoj tamnici, suđeno je. Posle su, svakako da se zapečati sudbina osuđenog, dovedeni u Dubrovnik kadije Novog i Ljubinja i Omer-aga Begzadić.³¹ I čorbadžije i novske age su tražile da im se uputi na razgovor kakvo ovlašćeno lice; sredinom decembra pošao je Ivan Kapici, konavoski kancelar.³² Sredinom novembra očekivalo se da će »zlići« preko dubrovačke teritorije preneti robu koju su opljačkali Dubrovčanima. Zato je konavoskom kancelaru naređeno da sa svojih 15 vojnika i sa 40 seljaka iz Dube i Stravče postavi busije na Mrcinama i na drugim tesnacima, ne bi li robu preteo.³³ U to vreme, poklisaru u Carigrad upućen je sledeći spisak glavnih »zlića«: braća Hasan i Mustafa Avdibegović, Sulejman Vafirović, Hadžović, Muho Mumilović, Kurt Agijić sa sinom, Alaga Šabanović i drugi sa raznim vlasima. Kao drznici kojima je dozvoljeno da slobodno dođu u Dubrovnik da bi vratili ugrabljenu robu iz Trebinja i susednih sela navedeni su: Hasan i Mustafa Avdibegović, Sulejman Vafirović, Hadžović i Habil Čelebija. Vafirović i Hadžović su označeni kao otimači 52 tovara (između kojih i sedam sa vunom), koje su sklonili u selo Volujac; kod Habila nalazila su se tri tovara.³⁴

³⁰ HAD, Lett. Lev. LV, 117 od 2. II 1654, Ivanu Kapici, kapetanu u Konavlima.

³¹ HAD, Cons. rog. CV, 94 (17. III 1654), 96—6' (19. III 1654), 101' (26. III 1654), 115' (21. V 1654), 127' (8. V 1654), 130 (16. V 1654), 169—9' (13. VIII 1654), 194' i 195 (7. XI 1654), 204 (19. XI 1654), 215 (20. XI 1654), 218', 222' (24. XII 1654).

³² HAD, Lett. Pon. XXI, 138' od 14. XII 1654.

³³ HAD, Lett. Lev. LV, 217' (16. XI 1654), 234'—5 (11. XII 1654), 217' (13. XI 1654), 219' (16. XI 1654, u Gacko, Nikoli Petkovu).

III. Krvavo pirovanje novskih »zlića« 1655—1667. godine

Hajdučija oko Dubrovnika dobila je puni intenzitet u kandij-skom ratu od 1654. godine. Kad su u pitanju novski »zlići«, ta godina krvavog pira pre bi bila 1655. Ona je počela intervencijom kod bosanskog paše da se strogo kazne zulumčari iz Novog i da se primora Valirović da vrati svih 47 kod Volujca otetih tovara, a ne samo 205 neobrađenih govedih koža. U vezi s takvom restitucijom rugao se Bešir-aga. Uostalom, tako je bilo i prilikom ranijeg vraćanja plena, kad čauš nije uspeo da povрати od Muharema Čehajića, Novljanina, 130 tovara kože i vune, otete u Trebinju od dubrovačkih trgovaca, od kojih se sigurno zna da je odmah prodato 30 tovara. Čauš poslat zbog događaja kod Volujca doduše je došao u Novi, ali se nije usudio da više traži, osim ono koža što su mu pokazali i sutrađan je napustio osinjak (primivši 20 dukata od Dubrovčana za putne troškove).¹

Nekažnjeni zbog svojih haramiluka i ubistava, umesto da vrata plen, Novljani su pod vodstvom Alage Đurimšagića svakodnevno povređivali granicu u ataru konavoskog sela Dube, otimajući od sirotinje volove i stoku sitnog zuba, pa odvlačeći to u Trebinje. U tom gradu su dvojicu dubrovačkih podanika javno iskasapili i razbacali njihove telesne ostatke, a dvojicu su zatvorili u kulu pomenutog Alage, gde ih je posmicao Ivko Muharem Čehajić iz Novog. U poslednjoj pljački dubrovačke robe kod Trebinja taj Muharem je prisvojio sto tovara, kako su o tome Dubrovčane izvestili Ibrahim Hadžović, i Bego Eminović, rodnom Rišnjanim a naseljen u Trebinju; ova dvojica su takođe nagonjena da uzmu učešća u otimačini u Dubi, ali su se oslobodili jer su bili ranjeni. Pomenuta dvojica Trebinjaca posvedočila su i da su tri dubrovačka seljaka iz Stravče ubijena a četvrti je teško ranjen od Omera Galiotovića, Jusufa Subašića i drugih 12 njihovih ubica, koji su napali dubrovačku čeljad i kod Poljica. Tu su dva brata Osmanovića i Galiotović sa družinom od 25 Turaka iz Glavske našli i ubili jednog Stravčanina.²

Iako su se među »zlicima« pojavila nova imena, Dubrovčanima je još uvek najviše bio na očima pusti Alaga Šabanović. Maja 1655. godine, kad je bosanski paša prispeo u Nevesinje, dubrovački poklisari su s njim i sa novskim kapetanom Begzadićem razgovarali o tome kako bi se likvidirao Alaga, koristeći se i svedočanstvom novskog kadije. Begzadić je odmah počeo da se izvlači iz takve akcije, navodeći da takvo što ne bi mogao da učini niko od njegovih ljudi. Pretpostavljao je da takva mogućnost pripada inven-ciji njegovog brata, Omer-age. Novski kapetan je očekivao Alagu

¹ HAD, Cons. rog. CVI, 7 (14. I 1655); ASMM XVII s, sv. LXVIII, № 2090/15, poklisarima u Sarajevu 29. I 1655.

² HAD, Lett. Lev. LV, 257 (13. II 1655), 259 (27. III 1655).

u Gacku i izražavao je nadu da je on spreman da pruži zadovoljenje. Ipak, unapred se izvinjavao ako bi Alaga neočekivano promenio pravac putovanja. Rad protiv Alage nastavljen je na celom putu od Nevesinja do Carigrada. Dvojica dubrovačkih poslanika najmili su 30 ljudi da ih prate dva dana, uhodeći preko svojih ljudi Alagino kretanje i plašeći se da ih ovaj osioni novski feudalac ne uhvati i ne ubije. U Foči je nastavljeno obostrano uhodjenje. U Novom Pazaru hercegovački sandžak-beg nije hteo da se meša u stvar »zlića«. Tu su, međutim, bili spremni da slično »zličima« ometaju promet karavana u pravcu Dubrovnika, tražeći od svakog konjskog tovara po talir. Sredinom jula, kad su prispeli u Carigrad, poklisari su se odmah dali na posao da pariraju poteze Alaginih zaštitnika. Na Porti se u prvoj dekadi znalo da su protiv Alage pisana pisma, na primer čestitog Murata bosanskom paši, tako da je ovaj čak preduzeo neke korake da Alagu uhvati; znalo se da je Alagin ne samo zaštitnik nego »partial padrone« Telak Mustaj-paša, Gačanin rodom, od septembra 1655. novi bosanski beglerbeg, sa titulom vezira sultanovog divanskog saveta. Oko Alagino pitanja više se pokrenuo i Čenan-paša, bivši janičarski aga koji je upravo tada bio postavljen za budimskog beglerbega. Ša velikim veziirom nije bilo teškoća u radu protiv Alage, tako da je odmah otvoreno i pitanje Omer-age Begzadića i drugih novskih »zlića«.³

Kad nisu mogli da odmah dođu glave poznatog Alage, Dubrovčani su primenili taktiku postizanja uspeha u slučaju jednog novijeg i manje znanog novskog »zlića« Omer-age. Oni su protiv njega bez većeg napora zadobili emre u Sarajevu preko jednog svog prijatelja. To je upravo bilo nešto pre nego što je Telak-paša nastupio na bosansko namesništvo. Desetog novembra prispeo je u Carigrad i arz hercegovačkog sandžak-bega Musli-paše Sarajlije protiv Omer-age.⁴

Još pre akcije specijalnog poslanstva, dubrovačka vlada je aprila 1655. godine preko svojih redovnih poklisara u Carigradu povelala akciju da se onemoguće novski »zličići«. Dubrovčane je posebno bolelo što se njihovi teško stečeni kapitali, opredmećeni u izvoznoj robi, lako prisvojeni, po tako »divljim« cenama preprodaju Peraštanima. Ona je nastojala da dobije sigurnu garantiju za prolaz svojih karavana od Novog Pazara do Dubrovnika, jer je to bio teren vršljanja Novljana. Oni nisu mogli da vide razliku između mletačkih uskoka-hajduka i Novljana, odnosno između Novljana i poznatih gusara Ulcinjana. Smatralo se da je pravi put — da se dobiju emri protiv svih haramija, i Novljana i Ulci-

³ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXXIX, № 2212/2, 3, 4, 11, 12, 15, 17, poklisari D. Beñeša i T. Crijević na puta u Carigrad i iz Carigrada.

⁴ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXXIX, № 2212/18, 19, isti iz Carigrada 7. XI i 5. XII 1655.

njana i protiv onih iz Santa Naure. Dubrovačka vlada je tada navodila da su otpadnici od reda iz Novog dejstvovali protiv dubrovačke trgovine počev još od 1649. godine.⁵

Osnovni razlog nerazpoloženja Novljana s Dubrovčanima, čak i jednog Omer-age Begzadića, koji je godinama primao darove i branio dubrovačke susede u Novom, bila je neaktivnost gosparske oligarhije prema mletačkim hajducima, koji su preko Republicine teritorije šetali gotovo kao u svom perivoju. Omer-aga je prvih dana jula 1655. pretio ranijim prijateljima kad su mu hajduci pobili neke njegove kmetove. On je počeo ne samo da uznemirava nego i da pljačka i sprovodi represalije na račun dubrovačkih trgovaca i seljaka, kako bi se nadomirio za štete pretrpljene od silovitih došljaka koji su neprestano upadali u Hercegovinu preko dubrovačkog područja. On je, u stvari, radio ono što i Alaga, koji je i dalje zaustavljao Turke i Jevreje iz Sarajeva na putu za dubrovačku skelu. Omer-aga je želeo da dovede trojicu kadija da ustanovi krivicu Dubrovčana zbog hajdučkih prodora. On je zaustavio poklisare na putu za Carigrad i vratio ih je u Dubrovnik. Njega su dubrovački senatori odmah okvalifikovali kao novog »zlića«, jer radi protiv sultanovih haračara i zapovesti, jer je smetnja trgovinskom saobraćaju bio najveći od smrtnih grehova. Dubrovačka vlada je sa gorčinom zapažala kako Novljani uvek deluju na pravcima od Ljubomira prema Slanom i od Trebinja ka Dubrovniku a ne na drumu koji vodi ka Novom. Tek u pismu od 12. avgusta 1655. Omer-aga Begzadić je potpuno izjednačen s Alagom, Galiovićem, Vafirovićem i drugim poznatim »zličima« iz Novog i Risna. Povodom odlaska dragomana Rogoljanija u Tursku, dubrovačka vlada je pisala Beneši i Crijeviću u Carigrad (23. oktobra) o 20 ili 30 ljudi, kad je govorila o družini Alage i Omer-age, iz čega se mogao izvesti zaključak kao da su ujedinjeni protiv Dubrovčana još skoraški smrtni neprijatelji. Ipak, kancelar srpskog jezika još sredinom novembra 1655. otpremljen je Omer-agi Begzadiću da se oslobodi roba trgovaca, što se nikad nije radilo kad je reč o Alagi Šabanoviću.⁶

O radu specijalnog poslanstva u jesen te godine u Carigradu postoji publikovan izveštaj. Pošto su D. Beneša i T. Crijević obdARILI velikog vezira prilikom njegovog venčanja, da bi bio mekši, posetili su ga i »preporučili mu da stavi na srce novom hercegovачkom sandžak(begu) naše interese a posebno (da mu skrene pažnju) na drske postupke Alage i Omer-age i drugih zlića iz Novog«. Veliki vezir se ponudio da to učini i veoma blagonaklono je saslušao dubrovačke predstavnike. Posle toga su pomenuta dvojica posetili novog bosanskog pašu Telaka »i preporučili mu naše stvari a posebno da njegovo gospodstvo suzbije (pošto ga je bog već

⁵ HAD, Lett. Lev. LVI, 1', 3, 10'—11, 13'—14, 17, 23'—4, isti iz Carigrada.

⁶ Isto, 26', 35', 37',—8, 42—2', 43', 46', 49', 53, 58.

odredio za te krajeve koji su mu tačno poznati) stalne drske postupke zlića iz Novog, podsetivši ga na nedavno dobijene emre protiv Omer-age. Rekao je neraspoložno da će neizostavno učiniti sve što iziskuje pravda, ali da naše stvari i naša roba nisu tako hitni, tako laki poslovi u ovo vreme i to utoliko više što on veoma dobro poznaje volju sultanovu, pošto se našao kad je ovaj izražavao svoje mišljenje i da ni Omer-aga ni bilo koji drugi ne bi se osetili pobuđeni da nam čine te stvari kada ne bi bili podbuđeni i kada ne bi imali neki razlog«. Poklisari su mu spremno uzvratili: »Pa utoliko više ostajemo uvereni da njegovo gospodstvo treba da (nas) od toga štiti zato što je lično bilo prisutno kad je sultan sopstvenim ustima zapovedio velikom veziru da se odmah sprovede (što je) u našem interesu i da mi ne tražimo ništa drugo do da se u svemu pridržavamo sultanove volje koja se izrazila u emru. Omer-aga niti bilo ko drugi može da se žali već da se hvali na sve strane poklonima koje je primio i od naše gospode i od čitavog našeg mesta«. Telak-paša je hladno odvratio: »Emri se pišu na razne načine, ali ja poznajem sasvim (sultanovu) volju i (svoju) dužnost.« Telak je u stvari bio neraspoložen što nije bio obdaren kako je očekivao, što je njegov čehaja jasno poručio tumaču i poklisarima.⁷

Značajniji, jer neposredniji, bili su razgovori sa upravo postavljenim hercegovačkim sandžak-begom Musli-pašom, iz carigradskog seraja koji se u ono doba pred Barjam još bavio u raskošnoj prestonici velikog Carstva. Poklisarima je bilo milo što je on kupio defterdarluk dubrovačke skele, računajući da će sam biti materijalno zainteresovan da suzbije delatnost Omer-age i ostalih novskih »zlića«. Kao stari poznanik i prijatelj Republike, novi krajišnik se ponudio da snažno obuzda Omer-agu i ostale koji bi nameravali da nanose štetu dubrovačkom pristaništu. Da bi se provešeli o prazniku, Musli-paša je posetio poklisare i još se jednom raspitivao o lošim postupcima Alage i Omer-age, imajući u vidu svoj interes za prodaju soli na Pločama. Prepredeni Latini su mu odgovorili da frekvencija dolazaka konja po se ne zavisi samo od godišnjih doba nego i od sigurnosti na drumovima. U vezi s tim paša je saopštio: »Čućete i videćete da li sam ja čovek, kao što sam u drugim prilikama činio da se Omer-aga i drugi ponašaju kako treba.« Takav čovek bio je potreban utoliko pre što je paša Čengić, na koga su se dosta oslanjali gospari, otišao da upravlja Kanižom, u Ugarskoj. Srećna je okolnost bila što je 4. novembra smenjen Telak-paša, koji je upravo polazio na dužnost u Bosnu. On je dobio položaj rumelijskog beglerbega, a dotadašnji rumelijski namesnik, Arbanas Topal Mehmed-paša, koji se naročito založio za izgradnju

⁷ J. Radonić, DAP, III—1, 449—51.

tvrđava prema mletačkom Krifu, dobio je nalog da krene u Bosnu i Hercegovinu.⁸

Zanimljive su neke pojedinosti u fermanu sultana Mehmeda IV koji je bio naslovljen na paše Bosne i Hercegovine, kadije Cernice, Mostara i Novog, na zapovednike janičara i emine u skelama bosanskog pašaluka. Povod izdavanju visoke zapovesti bili su postupci drskog Omer-age, zapovednika novskih azapa, sa sedištem u Krivoj kuli (drlla rocca storta) u Novom. Kao krivica pripisano mu je: kad su dubrovački poklisari po običaju išli u susret hercegovačkom sandžak-begu, Omer-aga je pošao sa stotina obesnih ljudi da pljačka robu trgovaca koji su iz Dubrovnika išli u sultanove zemlje ili iz ovih u Dubrovnik; zarobio je te poslanike i držao ih je tri dana zatvorene u svojoj kući, nanoseći im svakovrsnu uvredu i štetu i prodavši u Kotoru stvari koje im je oduzeo. Zaključak je bio: »I stoga, prema izveštaju bosanskog paše i hercegovačkog bega, već su ranije izdata naređenja da rečeni Omer bude kažnjen. Pošto dosad nije kažnjen, te još gore nego ranije tiraniše dubrovačke trgovce i sve ostale putnike, zaslužuje, stoga, prema izveštaju Mustafa-bega od Hercegovine, svaku kaznu. Zato treba da na svaki način pronađete rečenog drskog Omera i da ga za kaznu ubijete.«⁹

U toku novembra 1655. godine novski »zlići« su nesmetano presretali dubrovačke trgovce.¹⁰ Tada kao i početkom sledeće godine Novljani su zaprečavali trgovinu i otimali espap dubrovačkim trgovcima, pravdajući svoje postupke time što su preko dubrovačkog područja upadali hajduci i što su neki hrišćani-robovi pobešli, prelazeći na dubrovačku teritoriju.¹¹ Novski i risanski Turci dočekivali su karavane u prolazu, a one toware koji su pripadali dubrovačkim trgovcima sprovodili su u Morine, selo iznad Perasta ili i drugde, čekajući da se sa svojim barkama pojave Peraštani i Prčanjani i da plen prekupe. Da se spreči takva nedostojna praksa, novske starešine i age uputile su pismo dubrovačkim vlastima a potom su, sredinom decembra, delegirali dvojicu svojih drugova, Mehmed-agu Šabanovića i Mehmed-agu Hadžihasanovića, kao deputate, s jednim janičarom koji je odlazio kao poslanik čorbadžije, da se uredi predavanje robe dubrovačkih trgovaca koji su haramije »zlići« sakupili u Novom.¹²

Šestoga januara 1656. vlada je predložila Senatu u Dubrovniku da votira 300 talira novom bosanskom paši ako prihvati da pogubi do pet »zlića« iz redova novskih haramija, i to one koji su imenovani u hudžetu novskog kadije, s tim što bi mu se dalo

⁸ Isto, 50—2.

⁹ Isto, 464—5.

¹⁰ HAD, Lett. Lev. LVI, 63 (26. XI 1655).

¹¹ A. Vučetić, n. n., 27.

¹² HAD, Lett. Pon. XXI, 209'—10 (1. XII 1655), 211'—13 (15. XII 1655).

još po 1.000 talija za svaku efektivno odsečenu glavu; predlog je izmenjen utoliko što je »ulog« kod pregovora povećan na 500 dukata, ali s tim da ta cena predstavlja i dar za oslobođenje robe zadržane od »zlića«. Za pogubljenje Omer-age Begzadića beglerbegu je trebalo dati u izgled čak 3.000 talira, ali pošto se pogodba stvarno izvede.¹³ Navedene svote nisu tada bile male i zaista bez velike nevolje ne bi se odlučili na takve izdatke štedljivi starci. Kako se Omer-agino pogubljenje preko Sarajeva nije ostvarivalo, dubrovačka vlada je odlučila da se osloni na svoje izvršioce. Konavoski kancelar je dobio zadatak da ode u Zupce i da tamo nađe ljude koji bi za 1.000 dukata ubili Omer-agu, uz mogućnost da budu primljeni na dubrovačku teritoriju, ako bi im to bilo nužno. Kako se na to Zupci, lakomi na novac i uvek lako spremni na ubistva, ipak nisu osmelili, konavoski knez Bernard Kaboga dobio je nalog da izabere osam ljudi, voljnih i sposobnih da neopaženo uđu u Novi, da nađu pomenutog agu i da ga usmrte. To je bilo planirano jer su primljene vesti da se Begzadić tih dana vraća u zavičajni grad.¹⁴

Još se o ovoj zamisli nije počelo pretresati a već su početkom 1656. godine 20 Novljana oteli 350 tovara vune i kože dubrovačkim trgovcima. Specijalni poklisari u Carigradu javljali su da je o zločinu bio obavešten veliki vezir, koji je upravo stupio na dužnost, Deli Husejin. Krajem aprila poslanici su nastojali da vezira divanskog saveta Bosanca Jusuf-pašu zagreju za akciju protiv Alage Šabanovića i drugih prestupnika iz Novog. Preko te veze izdejstvovan je sultanov hatišerif, adresiran na bosanskog pašu protiv raspuštenih agalara koji su oteli 350 tovara, što je potom u bescenje prodato u Kotoru i Perastu. Pomoću Nišandži-paše, drugog takvog vezira, rađeno je u isto vreme da se zabrani delovanje fusta iz Novog i Neretve, uz naglašavanje da su te brzoplovke sagrađene za odbranu a ne za perfidno gusarenje. U drugoj polovini maja, uz darove, dobijen je na Porti hatišerif o slobodnom transportu espapa sa Istoka u Dubrovnik i o pravu Dubrovčana na slobodno poslovno komuniciranje. U to vreme bio je prijavljen i jedan od novih zločina Novljana: otimanje triju devojčica iz Petrovog Sela, a zatim je podnesena sultanovom dvoru rekapitulacija o pljačkama Novljana protiv karavana sa robom samih Dubrovčana.¹⁵

Arz sultana Mehmeda IV protiv 20 Novljana izdat je krajem februara 1656, a adresiran je, kao i ferman iz 1655. godine. Stvar je bila pokrenuta posredovanjem nekog gospodina Sahiba iz Novog, verovatno trgovca i dubrovačkog partnera. U njemu je nave-

¹³ HAD, Cons. rog. CVI, 167'—8.

¹⁴ HAD, Lett. Pon. XXI, 249' i 252' od 23. V i 9. VI 1656.

¹⁵ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXXIX, № 2213/23, 27, 28, poklisari iz Carigrada. — Neki Hercegovci, kao Ali-paša Čengiđ krajem 1656. smatrali su da su se Novljani odmetnuli zbog Dubrovčana (ASV, Senato, Provv. da terra e da mar, filza 376, № 67 od 8. XII 1656.

deno da je potvrđeno da su Dubrovčani već 400 godina verni sultanovi tributari. Kao prestupnici navedeni su: Mustafa i Hasan Avdi-begović, Sulejman Vafirović, Habil Hasanović, Muksut Rezulović, Omer Galiotović, Omer Spahić, Omer Kučić (Cuzzi), Hasan Pirahmetović, Mehmed Restov Hadžimustafić, braća Husejinović Kurd, Harik i Omer, Ahmet Sofić, Čub Beći, Kurtovići Đilat i Mustafa, Serbat Mustafa i Arslan Čehaja sa bratom.¹⁶ Vlada u Dubrovniku nije bila zadovoljna tim emrom, jer je bilo mnogo teškoća kod njegove primene, s obzirom da nije bio načinjen prema uputstvu, te bi pomenutih 20 Novljana teško bilo distancirati od njihove društvene sredine. Ona je izrazila mišljenje da će se haramije umiriti tek kad vide da su im kolovođe, posebno Omer-aga, pogubljeni. Ona je još pre toga nudila da se u daljem radu u Carigradu iskoristi svedočenje Novljanina Hadži Hasanovića, koji je zbog svojih vlastitih poslova bio spreman da iznese istinu o haramilucima »zlića« iz svog grada i Risna. Sam Omer-aga dao je ubiti dubrovačkog harabanta (vojnika-najamnika) Miha Buruma i njegovog pratioca Turčina, koji su mu doneli kopiju sultanovog emra sa sandžak-begovom naredbom. Omer-agini ljudi su tokom proljeća 1656. ubili i ranili mnoge trgovce Turke, Grke i Jermene koji su dolazili sa sajma u Daburu i oduzeli su njihovu robu uz 4.000 talira u gotovu, preteći da će ih sve pobiti. U drugoj polovini maja trubili su da će opljačkati i popaliti celu oblast Konavala.¹⁷

Dubrovačka vlada je preko svog poklisara Bože (Natala) Prokulića u Sarajevu tražila (u drugoj polovini januara 1656) da se oslobodi 60 tovara vune i kože, što se nalazilo u Korjenićima, u vlasti risanskog hodže Danoa. Omer-aga Begzadić, koji se sa družinom tada nalazio kod Slanog, bio je označen kao glava »zlića«. On je januara 1656. počeo da zadržava robu Turaka, Jevreja i Bosanaca upućivanu u Dubrovnik. Početkom februara Begzadić je sa 40 drugova kod Slanog razbio karavan jednog mostarskog Turčina. Glavna skupina od 300—400 »zlića« iz Novog i Risna nalazila se u ono vreme u Korjenićima. Njima je bio upućen jedan od novskih agalara, svakako da ih za dubrovačke interese odgovori od novih zločina, no i on i njegov dubrovački vodič bili su odbijeni od Rišnjana i ranjeni, pa su se morali vratiti.¹⁸

Dubrovačka vlada poručivala je svojim predstavnicima u Carigradu da bi bilo dobro protiv Omer-age dobiti i hatišerif. Nove emre protiv »zlića« trebalo je na Porti zadobiti na osnovu hudžeta novskog kadije. Vlada je u Carigrad slala i pismo Bega Madićagića (?) iz Risna, u kome su bila zabeležena imena nekih »zlića«. Izvršenje Portinog emra o Omer-aginom pogubljenju nije izvršeno, jer

¹⁶ Isto, № 2212/39.

¹⁷ HAD, Lett. Lev. LVI, 102, 103—3', 121', 123' (25. VI 1656, Carigradu).

¹⁸ HAD, Lett. Lev. LVI, 73', 74', 75, 80', 85' (5. II 1656, u Sarajevo), 91 (20. II 1656).

je bosanski namesnik tražio suviše veliki dar. U tim dokumentima Alaga Sabanović je ostajao po strani, mada je sa »zličima« učestvovao u poharu Vitaljine.¹⁹

U to doba, međutim, on nije mirovao. Dubrovačkim podanicima sa Plata odveo je 200 grla sitne stoke. Ovu je potom noću oterao u pust prostor iznad Ljute u Župi, pa ju je ujutru počeo ukrcavati na jednu barčicu. Neki vlasni iz Slivnice došli su u Plat i obavestili su seljake gde im je stoka. Deo ove vlasnici su uspeli da povrate. Nisu se usudili da uđu u borbu, plašeći se da im Novljani u drugoj prilici ne popale kuće. Verovatno su prilikom te akcije ugrabljeni tri sina neke konavoske porodice koji su odvedeni na prodaju kao roblje. Uzalud su dva meseca kasnije sandžak-beg, mostarski muftija, trojica kadija i čak 3.000 ljudi dolazili u Gacko, gde se Alaga krio, jer je ovaj odatle utekao i sa 80 »zliča« zatvorio se u svoju kulu u Novom. Njemu su u Novom pritekli u pomoć drugi »zličići« i uopšte svi ljudi protivni sandžak-begu, pa i Omer-aga. Oni su se svi grupisali i među njima je bilo i ranjenih »zličića«.²⁰

Praktični dubrovački trgovci počeli su se snalaziti na taj način što su stali obezbeđivati zaštitu Novljana ili drugih Turaka pri dovozu robe sa Istoka, odnosno u odvoženju iz Dubrovnika u Tursku. Senat je (19. maja 1656) zabranio takvo traženje pokroviteljstva, a u stvari priznanje nasilja Novljana, određivši kaznu od 500 dukata za prestupnike i gubitak sve tako prenesene robe.²¹

Dubrovačka skela zbog delatnosti »zličića« bila je napuštena, pa se čak ni so nije prodavala, s obzirom da je neke vlahe koji su se vraćali sa solju onlićkao Omer Galiotović. Dubrovačka vlada je skretala pažnju poklisarima u Carigradu da treba da odu kaimakamu na Porti i da mu ponovo referišu o Omer-agi Beozadiću i Alagi, napominjući da će najveće štete od njihova naopakog rada ipak pretrpeti sultanova hazna, u koju ne pritiče ni trećina dobiti od prodaje soli na Pločama. Kod krajišnika koji se još krajem maja bavio u Gacku vlada je preko svog dragomana Marka Meleia insistirala da unuti svoje sejmene u Ljubomir, svakako ne bi li potisnuo »zličića«.²²

Sredinom juna na Porti se pojavio Arslan Čehaja iz Novog, po poslu za koji ga je slao Hadži Hasanović. Čehaja je bio sinovac (sestrić) Omer-agin, bio je uvršten u sultanov emr kao zločinac i sam je pričao dubrovačkim poklisarima kako je trebalo da učestvuje u poduhvatima »zličića«. Osuđivao je Omer-agino razbojništvo i

¹⁹ Isto, 92 (pismo u Carigrad, 23. II 1656), 93—3', 100 (28. III 1656).

²⁰ Isto, 93' (3. III 1656, u Sarajevo), 99 (8. III 1656, u Sarajevo), 123' (25. V 1656, u Carigrad).

²¹ HAD, Cons. rog. CVII, 33'—4 od 19. V 1656.

²² HAD, Lett. Lev. LVI, 124' (25. V 1656, u Carigrad), 126' (27. V 1656, M. Meleju u Gacko).

rad Avdibegovića i njihovih saučesnika, smatrajući da bi se upravo na Porti mogao naći način da se uzapćena dubrovačka roba vrati vlasnicima. Njemu nije ni vlas pala sa glave što je samo pre nekoliko meseci na toj istoj Porti najteže kvalifikovan. Govorio je o nekom arzu, koji je potvrdio Topal-paša, a u kome je bilo odvratno neistinitih stvari; dodao je da ne spada u red ljudi koji u takvim slučajevima vade arze i mahzare. On je na Porti, navodno, radio da dobije emr o agaluku. Poklisari su se opravdano plašili da nije došao u interesu svog Omer-age, da bi prosuo klevete o vezi Dubrovčana sa mletačkim hajducima.²³ Vlada se odmah raspitala kod prijatelja u Novom pa je dobila obaveštenje od Hadži Stanovića. Na osnovu njega poručila je poklisarima na Porti da traže da se Arslan ćehaja liši slobode, jer da nije važno pismo kojim ga je preporučio Hadži Hasanović.²⁴

Tražeci u Sarajevu da se izvrši sultanov ferman o »zlicima«, dubrovačka vlada je pisala svom poklisaru Nikoli Ranjini da saopšti paši da »zlici« nisu ni dizdari, ni starešine, ni age nego »prezren narod«; uzalud su paši, koga su inače lepog ledali, gospari poručili da je reč o drumskim razbojnicima i ubicama. Očigledno je da je bosanski namesnik znao da se iza izvršioca nedela nalaze i mnogi funkcioneri i značajni feudalni elementi važne tvrđave Novoga. Sve ono što je beglerbeg bio spreman da učini bilo je da je u Novi poslao svog ćehaju, Ahmet-agu.²⁵

Sredinom juna Omer-aga Begzadić sa 40 svojih i Alaginih »zlica« na Bijelom Dolu više Slanog zaustavio je i razbio ogroman karavan od 1.500 konja, koji je išao iz Sarajeva i Mostara i u kom je pored trgovaca i kiridžija bilo i 200 sarajevskih i mostarskih sejmena. Mnogi sejmeni su bili pobijeni, a većina je utekla, ne želeći da brane transport i da se biju. Omer-aga je izjavio »da je njegova strada«, pa neka Dubrovčani šalju harač na Portu. Poručio je: »Hoću ga ugrabiti zaistinu.« Čekao je pašine sejmene. Imao je prijatelja na Ljubomiru, koji su ga obavestavali o stanju na drumu. Oko 10. jula trebalo je da bude u Novom, na svadbi. Smatrao je da za to kratko vreme Dubrovčani nisu u stanju da pošalju harač i plate sejmene. Pre odlaska na ćerkinu svadbu Begzadić je po glasniku pretio Mostarcima da se ne usude da prenesu terete dok se on ne vrati; poručio je da će prekršiocu njegove zabrane biti pobijeni od ljudi koje ima ne samo na Bijelom Dolu nego i drugde. Krajem maja oteta je i jedna dubrovačka govedarica, koja je u pratnji nekog Ciganina, sprovodila volove Alage, sina Kurtbega

²³ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXXIX, № 2212/29 (Carigrad, 19. VI 1656).

²⁴ HAD, Lett. Lev. LVI, 108'—9 (8. VII 1656, u Carigradu).

²⁵ HAD, Lett. Lev. LVI, 114' (8. VI 1656; gente abietta), 152' (17. VI 1656, Ivanu Ranjini u Sarajevu).

Babovića iz Novog; ona je 20 dana držana u trebinjskoj kuli Jusuf-bega Babovića, a potom ju je Jusuf prodao.²⁶

»Zličići« nisu zazirali da se pojave i pred funkcionerom provincijskih vlasti. U poslednjoj dekadi juna, na primer, Rišnjaniin Bego Hadžalić došao je hercegovačkom sandžak-begu u Gacko sa 85 osoba, koji su bili sve sami pljačkaši i razbojnici, poznati po otimanju robe dubrovačkih trgovaca. Uvek je u letnjoj krajišnikovoj rezidenciji bilo ljudi iz Alagine i Omer-agine kompanije, tako da sandžak-beg nije bio u mogućnosti da bilo šta radi protiv pomenutih glavešina, koji su se povukli u Novi. Da su se kolovođe nalazile na svojim čiftlucima, prema mišljenju dubrovačkih malovećnika, oni bi bili lako uhvaćeni. Uostalom, sam Alaga je ispalio arkibuz (puška široke cevi) na sandžak-begovog barjaktara, a da se preko toga prosto prešlo. Krajišniku je rečeno da je Alaga umešan u sva razbojništva, ali je on na to samo obećavao da će mu doći glave. Kad je zaželeo da ima dobar šator, red je bio da mu dubrovački dragoman ispuni želju; dubrovačka vlada je pri tome poručila da kupi šator koji je krajišnik namerkao, ali da pazi da nije iz plena Alage Šabanovića.²⁷

Novski »zličići« držali su u rukama i efektivne banjalučkog Turčina Rizvana, koji se preko prijatelja u Sarajevu Hadži Halila interesovao u Dubrovniku šta je sa njegovom imovinom. Slučaj je izazvao Banjalučane, pa je neki Mehmed-aga iz Banjaluke sa sejm-nima očekivan u gradu pod Srđem da preuzme osiguranje karavana u pravcu Bosne. Dubrovačka vlada je skretala pažnju da na drumu preči opasnost od mnogih sultanovih neprijatelja, kao što su mletački hajduci ili ljudi Omer-bega Begzadića, obavestavajući Sarajevo da se u Bijelom Dolu još drže »neki poturi i vlasici«, i to čak njih 1008, pod zapovedništvom Omer-aginog subaše.²⁸

Avgusta 1656. godine kao sprovodnik karavana iz Sarajeva u Dubrovnik bio je određen Mostarac Mustafa-aga Vojo, jedan od pašinih agalara. U Dubrovniku je prihvaćeno da on pri povratku primi da prati republičin tribut sultanu. Mostarac je, pre svega, želeo da pazi na interese svog ortaka Hadži Alije iz Sarajeva. Tim konvojem je, izgleda, trebalo da putuje i bosanski paša, koji je potom želeo da preko Konavala dođe u nemirni Novi. Dubrovački gospari su opominjali pašu da ne ide u osinjak, gde pašuju »zličići« i gde se prema njemu neguje mržnja, nego da ostanu u Konavlima i da otuda uređuju poslove u susednoj tvrđavi. Mustafa-aga Vojo

²⁶ HAD, Lett. Lev. LVI, 128'—9 (4. VII 1656), 151'—2 (19. V 1656). — Na Bijelom Dolu sedeo je Omer-aga već u prvoj dekadi juna, te Dubrovčani nisu mogli poslati harač. Za njega je pisano Meleju u Gacko da »razbija pute« (Isto, 137' od 11. VI 1656).

²⁷ HAD, Lett. Lev. LVI, 153'—4 (1. VII 1656, u Sarajevo), 165—5' (4. VII 1656, Meleju u Gacko).

²⁸ HAD, Lett. Lev. LVI, 161' (15. VII 1656, u Sarajevo), 176' (4. VIII 1656, alcuni poturi et Morlachi).

je sa 70 sejmena prispeo na Ploče pred Dubrovnikom 19. avgusta izjutra. Primljen je u audijenciju u Malom veću, gde mu je uručeno pismo pašino s narednjem da prati transport u kome će biti poklisari s tributom i jedan trgovački karavan, a da prethodno treba da posreće Omer-aginog zapovednika Mislimovića na Bijelom Dolu i da njegovu glavu ponese bosanskom paši, već prema hudžetu ljubinjskog kadije. Naknadno mu je stavljeno u zadatak da od Omer-age Begzadića oslobodi kramara Duku, poverljivog dubrovačkog čoveka. Aga iz Mostara je čak davao obećanja da će srediti i Novljane, tj. da će izvršiti narednje protiv novskih haramija »zlića«. No već poslednjih dana avgusta gospari su zaključili da od kažnjavanja »zlića« neće biti ništa.²⁹

Za vreme poznog leta i jeseni 1656. godine stvar se na drumovima Hercegovine smirila, i to izgleda tako da pljačke nije bilo, jer nije bilo ni iole značajnijeg prometa. Kad je trgovinski saobraćaj meseca decembra opet krenuo, ponovo je došlo do drumskih otimačina. Stradali su neki grčki trgovci koji su se preko Hercegovine uputili svojoj kući. Presretanje su izveli ortaci Fejzulah-age, Ibrahim-age Redžepagića i, razume se, u takvim prilikama nezamenjivi Omer-aga Begzadić i Alaga Šabanović. Samo osam otetih balavunenih tkanina paranguna vredelo je više od 5.000 dukata. Posle tog poduhvata »zlići« su ostali nekažnjeni, pa su takve mogućnosti lake zarade i postupci vlasti, koje su im omogućavale, zarazno delovali na ostale Novljane, i to obuhvatajući ne samo age nego i one sitnije, sve do Cigana. Koncem avgusta Omer-aga Begzadić i Alaga Šabanović sa 40 druga, dakle već potpuno sjedinjeni i udruženi, napustili su Novi i vratili su se u svoju drumsku bazu u Bijelom Dolu. Tu su od njih stradali neki grčki trgovci koji su pošli iz Slanog u pravcu Ljubomira, na putu za Dragomeste (oblast Patraskog zaliva). Alaga je čak blizu Bijelog Dola, na samo pola sata od dubrovačke granice, sagradio kulu.³⁰

Tokom januara 1657. godine dvojica prvaka »zlića« pokušavali su da ostvare izvestan kontakt s Dubrovnikom. Alaga je po običaju pisao, i to iz Novog. Omer-aga je nameravao da se spusti na Ploče pred Dubrovnikom, no Senat je odlučio da mu se uputi jedna osoba s porukom da ne dolazi. Veće umoljenih je u isto vreme (24. januara) zabranilo izvoz robâ u pravcu Istoka, izuzimajući, prirodno, cmina, kao predstavnika strane države. Bilo je to svakako u vezi s nekom privremenom zabranom turskih vlasti, ali i najefikasniji način borbe protiv »zlića«, jer je njihova bespo-

²⁹ HAD, Lett. Lev. LVI, 180—0' (20. VIII 1656, poklisaru u Nevesinje ili Zagorje), 185' (19. VIII 1656), 186—6' (20. VIII 1656), 189, 195 (29. VIII 1656, u Carigrad; neki su došli iz Sarajeva, ali ništa od kažnjavanja »zlića«).

³⁰ HAD, Lett. Lev. LVI, 211 (26. XII 1656, poklisaru kod hercegovačkog sandžak-bega), 213 (28. XII 1656, poklisaru Sorkočeviću i Prokuliću u Carigrad).

slica značila i njihovo izgladnjavanje i rasipanje.³¹ Alaga je na to sa svojim »zličima« načinio busiju da otme dubrovački harač, zajedno sa poklisarima.³²

Osmoga marta Marko Pucić, poklisar upućen novom paši u Sarajevu Sejdi Ahmetu, opširno je upoznao novog beglerbega sa svim nasiljima novskih »zliča« i zatražio da se izvrši smrtna kazna, koju je sultan naredio svojim ranijim fermanima. Paša je obećao da će za svega nekoliko dana lično poći za Novi i da će svi prestupnici iskusiti njegovu pravdu. Razgovori bi bili potpuno prazni da Pucić nije uspeo da pašu nagovori da bar izda naredbu o ukidanju zabrane trgovine turskih zemalja sa Dubrovnikom. Sejdi Ahmet-paša nije mogao krenuti prema Boki Kotorskoj, jer je pošao da intenzivira vojevanje protiv Mlečana na dalmatinskom ratištu. Tek posle toga, krajem avgusta digao se sa 6.000 ljudi da kazni prekršioce reda u Hercegovini. U Novom je nastala panika, jer se niko pred prestrogim pašom nije osećao neporočan i bezbedan. »Zličići« su se razbežali i posakrivali po brdima, a Alaga Šabanović je nestao u vojsci Ali-paše Čengića pod Kotorom. Za njima je »Vitez« (Sejdi) poslao poturu od 300 boraca, a Alagu je ucenio sa 500 dukata. Predstavnici novskih prvaka izašli su da se poklone pred njim još u Bileći, darujući ga sa 9.000 talira, što je predstavljalo njihov godišnji dohodak. Odmah zatim saznalo se u Dubrovniku da su mu zulumčari obećali 15.000 talira, ako ih poštedi. Veliki dar paša je očekivao i pri prolazu kroz dubrovačku teritoriju. Tu je dobio samo 2.000 a očekivao je 10.000 dukata. Naknadio se delimično na taj način što je dubrovačke seljake dobro odrao da bi prehranio svoju vojsku. Dubrovački poklisari su mu izašli u susret i obavestili ga da je u doba njegovog prethodnika Sulejman-paše rešeno na divanu u Sarajevu, u prisustvu mule i 18 kadija, da su Novljani krivi i da ih treba kazniti. Po njihovom mišljenju, tu je odluku trebalo samo ostvariti.³³

Još dok se Sejdi Ahmet-paša nalazio u Bileći, Republika mu je ponudila po 2.000 talira za glavu Omer-age Begzadića i Alage Šabanovića.³⁴ Za njih kao drumske razbojнике rečeno je da su krivi za hiljadu života. U to vreme dubrovačka vlada je iskreno verovala da će novi paša svojom pravdom i razboritošću iskoreniti haramiluk i zločine koji su činjeni dubrovačkim trgovcima na sa-

³¹ HAD, Cons. rog. CVII, 145, 145', 145', 148, 148. — Meseca januara novi bosanski paša Fazli poslao je u Novi 600 janičara, plašeći se mletačkog napada (ASV, Senato, Provv. da terra e da mar, filza 376, № 77, 22. I 1656. m. v.).

³² HAD, Lett. Lev. LVI, 222, Marku Đ. Puciću u Sarajevo 15. II 1657.

³³ R. Samardžić, Odnosi Bosne i Dubrovnika od 1656. do 1662, Godišnjak Istorijškog društva BiH VIII (1956), 95—6, 101, 104; Lett. Lev. LVII, 16' od 6. X 1657. — Omer-age je još prve sedmice septembra bio u Novom [ASMM XVII s, sv. LXVIII, № 2090/18 (poklisarima u Nevesinju 7. IX 1657)].

³⁴ HAD, Cons. rog. CVII, 262'—3.

braćajnicama.³⁵ Zanimljivo je da je dubrovački Senat korigovao svoje uputstvo poklisarima u umerenijem smislu. Čak se u jednom momentu verovalo u Dubrovniku da paša neće prelaziti preko Konavala, te je poslanstvo određeno da izađe pred pašu, dobilo nalog da ide u Novi. U doba pašinog boravka u Novom novskim čorbadžijama bilo je dozvoljeno da iz Dubrovnika izvezu pirinča.³⁶

Sejdi Ahmet-paša rušio je kule neposlušnika po južnoj Hercegovini, ali ih nije palio, nego je prethodno odnosio sve što je bilo u njima od vrednosti, od zlata i oružja do odela i žitnog zrna. U Trebinju je oborio kulu rudinskog vojvode Omera Kočića, koji je inače bio dubrovački prijatelj, a iz kule Omera Galiotovića izvukao je arkibuze i druge stvari od vrednosti. U Novom je porušio i opljačkao dve kuće, od kojih je jedna bila Alagina. Represivne mere najizrazitije je preduzeo prema Omer-agi Begzadiću, za koga je smatrao da je zaista preterao: oduzeo mu je zapovedništvo nad novskim azapima i zijamet koji je uživao za tu zapovedničku službu, pa je taj položaj poverio njegovom sinovcu, koji je, prema mišljenju Dubrovčana, bio još veći zločinac od Omera-age.³⁷ Alaginu kulu između dubrovačkih međa i Bijelog Dola nije porušio, mada je ona podignuta u doba uzurpacije i nereda.

Početak novembra Alija Begzadić, novski kapetan, poslao je Republici na dar stoke i sira, na što mu je dubrovačka vlada uzvratila uzdarjem od 190 dukata, a novskom kadiji darom od 13 dukata. Mesec dana kasnije kadija se nalazio na dubrovačkoj teritoriji da primi »pomoć«, tj. mito.³⁸ Time je izgledalo da se vraća nekadašnje stanje relativno normalnih odnosa između Novog i susednog Dubrovnika.

Posle svog boravka u dubrovačkom susedstvu, Sejdi Ahmet-paša gajio je neprijateljska osećanja prema škrtim i nadmenim Dubrovčanima i bio je spreman da pomaže njihove protivnike, delimično i one iz redova »zlića«. Krajem aprila 1658. vlada je javljala poslanicima koji su išli na Portu sa tributom da je Omer-aga Begzadić nekom bujuruldijom bosanskog paše uspeo da se sa svojim zulumčarima ponovo postavi u Bijelom Dolu. Upravo toga meseca presreo je neke Dubrovčane i hteo je da ih ubije, pošto im je oduzeo novac. Dubrovačka vlada je izračunala da je on svojim razbojništvima oduzeo trgovcima raznih naroda oko 60.000 dukata. Sa upadom peraških hajduka preko Risna na dubrovačku

³⁵ HAD, ASMM XVII s, sv. LXVIII, № 2090/18.

³⁶ HAD, Cons. rog. CVIII, 20—2' (31. VIII 1657), 29' (12. IX 1657), 22'—3 (3. IX 1657), 27 i 31, 33 (17. IX 1657). — O početnim razgovorima: ASMM XVII s, sv. XCI, № 2234/43, Nevesinje 5. IX 1657. — Ponudu sa po 2.000 dukata od glave Omer-agine i Alagine ponovio je predstavnik Republike za vreme prolaska kroz Konavle (HAD, Lett. Lev. LVII, 4' od 21. IX 1657).

³⁷ R. Samardžić, Odnosi, 205.

³⁸ HAD, Cons. rog. CVIII, 58 (8. XI 1657), 74' (30. XI 1657). — Početkom 1658. godine bio je obdaren i Novljanin Daut-beg Sulejmanović (Isto, 89').

teritoriju, digli su se na noge i svi preostali »zlići«. ³⁹ Dubrovčane pa i Novljane zabrinjavalo je to što su se oko bosanskog namesnika počeli da kupe nitkovi svih boja i vrsta, pa i oni koje su oni dobro poznavali kao napasne parazite. Smatralo se da mu se ipak jedino nije priklonio Omer-aga Begzadić, koji je, ozlojeđen i neobuzdan, arkibuzom u Trebinju ubio svog sinovca Arslan Čehaju, zato što mu je preteo službu dobijenu od kapudana mora da vlada nad rajsovima regije i zijamet u vezi s tim. Na to je paša poslao ljude da ga uhvate. Pošto je usmrtio tri svoja gonitelja, poginuo je i sam. Njegovu likvidaciju paša je od Dubrovčana naplatio za obećanih 2.000 talira. ⁴⁰ Ova činjenica nije značila da je Sejdi-paša promenio držanje prema Republici, jer kad je janičarski čorbadžija Novog oduzeo od ulcinjskih gusara dubrovačko roblje i oslobodio ga, paša je zatražio da čorbadžiji oduzme službu a sam mu je zapretio da će mu, kad ga nađe, otkinuti glavu. ⁴¹

Alaga, pak, 8. oktobra, usred bela dana, je upao u dubrovačku Župu zajedno sa novskim zlikovcima i pašinim buljubašom. Pljačkali su i kmetske kuće, i vlasteoske vile i crkve, oduzimali, gospama odelo i nakit, silovali žene i to ne samo u domovima nego i nasred puta, pobili su veći broj ljudi, čak i sasvim malu decu, jednu devojkicu su isekli na komade, trudnice su maltretirali tako da su mnoge pobacile. Najzad, sobom su povelili i jednog vlastelina, Kabogu i jednog dominikanca. ⁴² U ovoj pohari učestvovali su i Omer Galiotović i neki iz Risna i Trebinja. Posle se plen danima razvlačio po trebinjskim kulama, novskim kućama i vlaškim domovima ili su bolji predmeti izloženi prodaji. Dubrovačka vlada zatražila je od hercegovačkog sandžak-bega da organizuje istragu (teftiš). ⁴³

Držanje većine Novljana za vreme ove svirepe pohare bilo je dobro. Prvaci grada su odmah pisali dubrovačkoj vladi i prali ruke od tog sramotnog nasilja. Kad su novske age Mustafa Hadžihasanović i Daut Sulejmanović, vodeći 200 vojnika, susreli kod Bileće Sejdine saradžije i Alaginu družinu, i kad im je saopšteno da treba da im se priključe u pohodu na Župu, oni su tajno poslali kurire u Dubrovnik, da ga obaveste o onome što predstoji. Nedelju dana posle tog haranja sastavljeno je zvanično pismo čorbadžija, janičarskih aga, aga, starešina i celog džemata (naroda) Novog, u kome su se ogradili od nedela. ⁴⁴

Uhvaćeni dubrovački vlastelin u Župi, go i bos, mrcvaren do iznemoglosti, doveden je u Sarajevo, gde ga je paša oslobodio tek

³⁹ HAD, Lett. Lev. LVII, 56 (25. IV 1658), 65—66' (7. VI 1658).

⁴⁰ Isto, 85' i 106'; R. Samardžić, Odnosi, 116.

⁴¹ HAD, Lett. Lev. LVII, 42—44, 125—31, 138—41; Cons. rog. CIX, 38 (23. XI 1658), 66; R. Samardžić, Odnosi, 116.

⁴² HAD, Lett. Lev. LVII, 98' (9. X 1658), 100; R. Samardžić, Odnosi, 117.

⁴³ HAD, Lett. Lev. LVII, 109, 111, 113. — U pohari su, navodno, učestvovali i Turci iz Mostara i Gabele (Lett. Pon. XXII, 154' od 26. X 1658).

⁴⁴ R. Samardžić, Odnosi, 117—8.

kad je, prodavši celo imanje, skupio 2.000 dukata za svoj otkup. Iako je imao sultanov nalog da Alagu liši života, Sejdi Ahmet-paša mu je dozvolio da dođe u Sarajevo i da mu uz skut pije vino. U takvim uslovima dubrovački poklisari bili su ovlašteni da na Porti izjave, odgovarajući na eventualna sumnjičenja za vezu svojih zemljaka sa mletačkim hajducima: »Hajduci su najvećim delom sultanova raja, koja je ustala protiv njega zbog zuluma i nasilja Novljana i drugih zulumčara, pa i samog Sejdi-paše.«⁴⁵

Posle pohare Župe, početkom 1659. godine, postavilo se pitanje odbrane Vitaljine prema Novom. Odbranu je trebalo preduzeti i zbog Mlečana koji su u više navrata pokazali želju da koriste Vitaljinu u pokušajima opkoljavanja i zauzimanja Novog. U odbrambenim pripremama spadalo je i naređenje knezu i kapetanu Konavala da se zabrani mletačkim hajducima da sa barkama pristaju uz obalu, da prolaze preko dubrovačke teritorije u odlasku u Hercegovinu i da se odatle vraćaju sa plenom i robljem. Kad se upravo u to doba dogodilo da su hajduci na toj teritoriji uhvatili nekog janičara iz novske straže, njegovi drugovi i »zlići« pretili su da će ugrabiti dubrovačkog nobila Zamanju koji se službeno nalazio u Vitaljini; jedva ih je od toga odgovorio čorbadžija. Čorbadžija je bio glavni dubrovački oslonac i kod jednog drugog ubistva Novljanina, koje se odmah zatim ponovo dogodilo u Konavlima.⁴⁶

Iako je posredno uticao preko svog buljubaše u pohari Župe, kad se javio čauš sa Porte sa emrima o tom slučaju, Sejdi Ahmet-paša je dao da se dva zulumčara pogube u Sarajevu, a 4. februara, u prisustvu novskog kadije, jedan od njih usmrćen je na Pločama pred Dubrovnikom. To je bila poslednja Sejdijeva intervencija u pitanju »zlića«, s obzirom da je premešten na novu dužnost.

Od novog bosanskog namesnika, Melek Ahmet-paše, Dubrovčani su odmah zatražili da sprovede emre o hvatanju i pogubljenju Alage, kome su na dušu stavili hiljadu života. Kad je novi paša pošao da obiđe Neretvu, pokazan mu je arz ljubinjskog serdara o upadu »zlića« u Konavle. Sredinom maja pokrenuta je akcija o novom svedočenju (i o mletačkim naoružanim barkama), u kojoj su, uz darove, angažovani dva brata Sulejmanagića, Fejzulah-aga Šabanović i Mustafa-aga Hadžihasanović. Sa svedočenjem o nedelima Alage Šabanovića išlo je vrlo sporo na divanu bosanskog beglerbega, tako da je do njega došlo tek novembra 1659.⁴⁷ Ono, u stvari, i nije bilo potrebno, jer je već bilo više emra sa Porte o utvrđenoj krivici, s nalogom da se likvidira.⁴⁸ I novi namesnik

⁴⁵ Isto, 134, 131.

⁴⁶ HAD, Lett. Pon. XXII, 168'—70, 179—81'. — Odgovor Senata na pitanje čorbadžije novskih janičara (Cons. rog. CIX, 66' od 10. I 1659).

⁴⁷ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXI, № 2126/156; Lett. Lev. LVII, 164' (18. IV 1659), 186'—7' (17. V 1659), 237'—8 (3. XII 1659, Carigradu).

⁴⁸ HAD, ASMM XVII s, sv. LXVIII, № 2080/1 (8. XI 1659, Ričardi za Bosnu).

svakako je odmah uvideo da će se zameriti lokalnim faktorima u pašaluku ako bude hteo da slisti jednog domaćeg sina, s čijim su se postupcima vrlo mnogi solidarisali. Zato je ostalo da se oteže, ne bi li se dobilo u vremenu i ne bi li nastao kakav nov pohod, opravdanje ili pogodan trenutak za egzekuciju.

Pre toga, u leto iste godine, došlo je do incidenata između Dubrovčana i Novljana. Najpre su se Dubrovčani žalili na Mustafu Omurovića da je sa naoružanom družinom upao u Vitaljinu. Sredinom septembra došao je u Novi pandur-baša Murat Subašić s optužbama o dubrovačkom jatakovanju s mletačkim hajducima koji su na dubrovačkom području uhvatili jednog pandura sa Pandurice na dubrovačkoj međi; jedva je njega i njegove drugove sprečio janičarski čorbadžija da u zamenu za svog druga ne hvataju dubrovačku čeljad. Kad je jednovremeno na dubrovačkom zemljištu izgubilo život nekoliko ljudi age Mustafe Hadžihasanovića, inače dubrovačkog prijatelja, u Novom je sve bilo u znaku pobune.⁴⁹ Nove, ali veće ispade možda je onemogućila kuga koja je iz Albanije prenetu u Novi.

Krajem 1659. godine došao je konačno red i na Alagu Šabanovića. On se te jeseni nalazio u vojsci bosanskog beglerbega u Banjaluci ili u Gradiški. U glavni grad Bosanske krajine dubrovačka vlada uputila je dragomana Marina Popovića da se starom »zliču« dođe haka. Sredinom decembra stiglo je sultanovo naređenje o njegovom pogubljenju i Popović je bez velike buke zatražio Alaginu glavu. Paša, pokrenut obećanim darovima, bio je spreman da izvrši strogi nalog, pa je uhapsio Alagu. Potom su nastale teškoće, da se Popović više morao brinuti o svojoj nego o njegovoj glavi. Alaga je bio junak sa mnogo rana, i takvog krajišnika bosanske age nisu dale da se pogubi, tim pre što su njegovu smrt tražili kauri. Novi paša se manje plašio da uđe u krv koliko su ga žuljali zlatni cekini. Novac je nađen kod jednog Jevrejina u mestu. Isplaćen je tek kad je jedne noći sredinom decembra Alaga zaista u tamnici udavljen. Svršivši posao, Popović se provlačio kroz zasede i bežao od uhoda, naročito dok se probijao da se dokopa Slanog.⁵⁰

Alagina smrt potresla je tursku Boku i neugodno je odjeknula u celoj Hercegovini. Početkom januara 1660. čak ni Alagina braća Omer i Fejzulah nisu znali da li da poveruju glasinama. Jedan član mostarske muslimanske porodice Vojo konačno je uklonio nedoumice, javivši da su Alagu Dubrovčani posekli svojim velikim blagom i da ne bi bio pogubljen da se išlo na sud. Brat Fejzulah, došavši iz Trebinja, govorio je o Alagininim dušmanima ne samo među kaurima nego i među Turcima. Janičarski čorbadžija zauzda-

⁴⁹ R. Samardžić, Odnosi, 152.

⁵⁰ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXI, № 2126/156; R. Samardžić, Odnosi, 160—1.

vao je Novljane, tvrdeći da se careva reč mora ispuniti. Dubrovčani su imali sreću da su peraški hajduci ponovo zaigrali krvavo kolo, pa su se bes i osveta zbog udesa preneli na njih. Četvrtog marta na Kumboru došlo je do žestokog okršaja u kome umalo nije izgubio život jedan od Šabanovića. Incidenata je, ipak, bilo i na dubrovačkoj strani. Već dan kasnije, petog marta, hajduci su zaplenili jednu od nekoliko novskih fusta, i to pri plovidbi ka Cavtatu. Odmetnici u Novom, uopšte, od 1660. godine manje upadaju u dubrovačko susedsko zemljište i ređe presreću karavane, nego sreću traže na morskim širinama.⁵¹

Sredinom juna 1660. iz Novog je prebačeno u Donju Vitaljinu pismo koje je javljalo da se jedna nova lađa u Ulcinju priprema da isplovi, kako bi ljudi na njoj plenili Vitaljinu.⁵² U Ulcinju je zaista bilo te jeseni dubrovačkog roblja u rukama Sulejmana Bjelalića, Novljanina. Vlada je tada najviše bila na vezi sa janičarskim čorbadžijom, koga je darovala i od koga je preko posebnih ljudi primala tajne poruke. U prvoj polovini avgusta i krajišnik je preko Konavala došao u Novi.⁵³

Od Alagine pogibije novski »zlići« se nisu ustezali da udare i na predstavnike turske vlasti. S proleća 1661. godine oni su, sasvim kao mletački hajduci, ubili jednog agu bosanskog paše na Ljubinju, opljačkali mu blago i preuzeli mu družinu. Uzalud je hercegovački muselim pozivao na odgovornost novskog kapetana, kadiju i janičarskog čorbadžiju, preteći da će štetu naplatiti iz njihovih dohodaka, ako se zločinci, koji su se sklonili izvan grada, ne pokore zakonu. Novljani su zazirali samo od dolaska velike carske vojske u njihovu Boku. Vesti o takvim mogućnostima primali su od prijatelja i iz Mostara. Oni bi jedva dočekali priliku, nastalu u Neretvi, Popovu ili na drugim stranama, da se dubrovački susedi optuže zbog šurovanja sa hajducima. Novske starešine jedva su uspele da zadrže tamošnje Muslimane u njihovoj ogorčenosti na Dubrovčane. Kad su mletački hajduci preko Župe preterali roblje iz Trebinja, od kuće Avdibegovića i ostalih, i kad su Župljani ubili dvojicu Turaka, nastala je prava pomama. Viku o odmazdi opet je presekao janičarski čorbadžija, govoreći da traži

⁵¹ Isto, 161—65, 154, 156. — Dubrovčani nisu bili iskreni kad su, krajem januara 1660. pisali generalnom providuru Dalmacije da su se Novljani zbog ubistva jednog njihovog prvaka pridružili mletačkim hajducima u robljenju dubrovačke države (Lett. Pon. XXII, 259—60, 28. I 1660). — Još krajem leta neki dalji Alagini rođaci svetili su se Dubrovčanima. Sulejman-aga Alašić i neki drugi novski »zlići« pobili su četiri dubrovačka trgovca kod Kamenog Brda u blizini Cernice (Lett. Lev. LVIII, 15—6 od 4. IX 1660).

⁵² HAD, ASMM XVII s, sv. LXXII, № 2127/112, VI. Bunić, knez Konavala 14. VI 1660. — Možda su bile iz Novog i »fuste de Turchi« koje se pominju 29. III 1660 (Lett. Pon. XXIII, 25').

⁵³ HAD, Cons. rog. CX, 99 (29. X 1660), 83—3' (25. IX 1660), 85' (28. IX 1660), 75 (7. VIII 1660).

sud za krivce i da ne može biti samosuda, da se svakako sudi dubrovačkim podložnicima i to zulumom.⁵⁴ Dubrovačka vlada održavala je dobre odnose, kao i ranije, i sa novskim kadijom, čiji su joj arzi, uvek uz pristojan dar, i dalje bili potrebni.⁵⁵

Sledeće godine bile su relativno mirne između Novljana i Dubrovčana. Stara generacija »zlića« postepeno je nestajala smrću, zbog starosti, rana ili stečenog bogatstva. Njihovo ranije presretanje karavana kroz Hercegovinu u punoj su meri preuzeli mletački i domaći hajduci. Uostalom, posle toliko godina rata, koji na ovim stranama nije išao u prilog Turaka, trebalo je zbijati snage za odbranu svoga grada. Čak i Dubrovčani su se u Veneciji, preko svojih poklisara interesovali da li Sinjorija misli da Novi opsedne i zauzme.⁵⁶ Kad je reč o Novljanima, više su u obzir dolazile njihove luste, nego njihovi zulumčari na kopnu. Ipak, u poslednjoj dekadi jula 1663. pretila je opasnost da 300 Novljana prodre i pljačka Zupu, s jedne strane, a Trebinjci preko Brgata, s druge.⁵⁷ Krajem 1663. godine poklisari na Porti, koja je boravila u Beogradu, dobili su zadatak da izvade emre protiv gusara iz Ulcinja, Santa Maure i Novog, koji su držali dubrovačke sužnje. Velikom veziru je trebalo, u vezi s optužbama o jatakovanju s mletačkim hajducima, izrecitovati staru maksimu da su hajduci sultanova raja, koja se odmetnula zbog zuluma »zlića« sa Neretve i iz Novog, a koju su Mlečani iskoristili da pljačka sve do Sarajeva.⁵⁸

Sa godinom 1664. nastaju novi momenti: u izvesnoj vezi sa Novljanima, i to posredstvom Zubaca ili i bez njih, protiv Dubrovčana su se stabilizovali nastupi Crnogoraca. Sredinom marta oni su se sakupili i potom krenuli ka Grahovu da bi opljačkali konavoska sela Mrcine i Stravču. Dubrovačka vlada je o tome obavestila turske vlasti, pominjući delatnost »zlića« iz Novog, a posebno novskog prvaka Glavovića protiv Dubrovčana. U instrukcijama poklisaru, novom krajišniku vlada je povezivala delovanje Novljana i Crnogoraca, izričito tvrdeći da su prvi podstakli druge. Crnogorci su zaista došli i kod žitelja sela Mrcine oduzeli 300 grla sitne i 30—40 glava krupne stoke. To je sve ostavljano u polog Begu Hadžialiću iz Risna i Glavoviću iz Novog, koji su ih pokrenuli i štitili. Crnogorci i njihovi protektori su zapretili da će, pored

⁵⁴ R. Samardžić, Odnosi, 168—70. — Nekad je do osvete dolazilo i kasnije. Na primer, januara 1663. pri prolazu kroz Konavle grupa od osam Turaka, među kojima su bile i tri age (Fejzulah Sabanović, Memo Kopic i Bosna Prentović) ubila je jednog Konavljjanina na drumu (Lett. Lev. LVIII, 166—6' od 27. I 1663).

⁵⁵ Arz je izdejstvovan maja 1661: HAD, Cons. rog. CX, 185'.

⁵⁶ Jedan primer raspitivanja: HAD, Lett. Pon. XXIV, 76 od 11. IV 1663, Mihru Sorkočeviću u Veneciju.

⁵⁷ HAD, Lett. Pon. XXIV, 119—9' (27. VI 1663), 122'—4 (30. VI 1663), 126'—7 (30. VII 1663).

⁵⁸ HAD, Lett. Lev. LIX, 40' (27. XII 1663), 45—6' (5. II 1664).

otimanja stoke, preći i na presretanje transporta s robom za Dubrovnik i iz njega. Na jedan protivrečan način ta delatnost se podudarala sa vršljanjem hajduka sa mletačkog područja. I u kasnijim porukama dubrovačke vlade ponavljalo se da od zulumčara iz Novog zavrbovani Crnogorci dejstvuju protiv Republike. Svojom reklamacijom kod krajišnika (u drugoj polovini maja) Dubrovčani su tražili da se obavi stroga istraga nad Glavovićem, Hadžialićem i nad Omerom Kočićem. Oko 10. juna Crnogorci i vlasii oko Novog udružili su se za novu akciju. Ovoga puta stradali su seljani u Vodovalji: odvedeno je 350 grla sitne stoke, jedna nevesta i neki mladić. Sa Crnogorcima su viđeni i Omer Mali iz sela Krušice i Bego Hadžialić.³⁹

U isto vreme Dubrovčani su se hercegovačkom sandžak-begu žalili kako se novski »zličii« udružuju sa gusarima iz Ulcinja i Santa Maure i da na moru hvataju dubrovačke podanike, tražeći da se ovi odmah oslobode.⁴⁰

Godine 1665. »zličii« nisu ulazili u dubrovački politički vidokrug niti u njihove knjige o prestupima koji se čine od ljudi iz vana.

U proleće 1666. godine dubrovački senatori ponovili su staru tvrdnju da su Crnogorci podstaknuti od strane zulumčara iz Novog, da stalno nanose štetu dubrovačkim selima i prete da će dubrovačke ljude razjuriiti. Zajedno sa Zupcima, Crnogorci su se pokvažili sa seljanima Mrcina, Stravče i Dube. Avgusta iste godine Zupci i Crnogorci napali su Stravču i Jasenicu i odveli preko 500 grla sitne i krupne stoke i odneli su sve što su po kućama našli a što se dalo poneti. Dubrovčani su posebno navodili da je Jasenica stradala jer su Crnogorce natukali braća Vukovići iz Zubaca, koji su bili pandurske starešine, neposredno povezani sa Novljanima. Gospari grada ispod Srđa zapazili su još jednu pojavu: vlasii iz Hercegovine pod imenom Crnogoraca prvih dana septembra, predvođeni od Omera Čaprovića, došli su u dubrovačka sela Višnjicu i Đurinić, te su odagnali veći broj stoke, a Omer je na smrt ranio jednog seljaka, kao što je to ranije učinio sa jednim drugim.⁴¹

Tokom septembra 150 Crnogoraca i Zupčana obnovili su pokušaj sa upadom prema Mrcinama. Koncentracija pred nastup izvršena je u Zupcima. Do stvarnog prodora nije došlo, mađa je dubrovačkih vojnika-plaćenika na tom sektoru bilo malo. Sredinom novembra Crnogorci su se ponovo sakupili u nekoj zubačkoj

³⁹ B. Hrabak, Upadi Crnogoraca na dubrovačku teritoriju u XVI i XVII veku, Istorijski zapisi (Titograd), br. 4/1978, 42—4. — O nastupanju Crnogoraca prema Dubrovniku vidi: G. Stanojević, Odnosi Venecije sa hercegovačkim, brdskim i crnogorskim plemenima od opsade Kotora 1657. godine do početka morejskog rata, Istorijski časopis IX—X, Beograd 1959, 215.

⁴⁰ HAD, Lett. Lev. LIX, 95—5'.

planini. Tu su bili i panduri u turskoj službi. U isto vreme Omer-aga Galiotović nekoliko dana pre toga posetio je Ljubomir, radi nekih svojih poslova.⁶¹

»Zličići« su te godine poslovali i posebno, bez Crnogoraca. Meseca maja Omer Galiotović i Omer Kočić oteli su robu iz transporta dubrovačkih trgovaca, pa su potom poslali dva dubrovačka podanika i ponudili zainteresovanim da dođu u Kočićevu kuću i otkupe uzapćene terete. U isto vreme, neki Novljani su u zajednici sa Ulcinjanima i onim iz Santa Maure hvatali po moru dubrovačke pomorce i putnike i pretvarali ih u sužnje.⁶²

Još početkom marta 1667. godine potknez Konavala L. Kaboga tvrdio je da zubačka hajdučka družina radi u saglasnosti s nekim Novljanima. Neposredan povod za akciju bio je raskomadani leš nekog Turčina, nađen kod sela Prijevora, ali sa turske strane. Odmah su inicijativom nekih Novljana pozvani Zupci da izvrše odmazdu. Već sutradan, 7. marta 70 naoružanih hrišćana nalazilo se grupisano u planini iznad Novog, s ciljem da u dve kolone napadnu dubrovačko područje na dva mesta — kod Prijevora i u Vitaljini. Sakupljeni su predstavljali Zupce koji su bili hajduci, praćeni od hercegovačkih vlaha i običnih Zubaca (koji nisu bili ni hajduci ni panduri).⁶³ U to vreme dubrovačka vlada se žalila u Jedrenu, na Porti, da tovari robe njenih trgovaca koje pljačkaju hajduci završavaju u Novom, gde stanuje jedan Turčin koji je dubrovački neprijatelj. Hajduci su razbili jedan karavan kod Bijelog Dola a novske lađe dejstvovala su na morskoj obali Župe. Hudžeti ljubinjskog i novskog kadije nisu imali snage.⁶⁴

Kad je 6. aprila 1667. zemljotres porušio veliki deo Dubrovnika i usmrtio pretežan deo njegovih stanovnika, više se dobre čeljadi našlo koja se pojamila dubrovačkim bogatstvom: Crnogorci, hajduci i neki Novljani. Tih dana došlo je do okršaja između Novljana i sto hajduka, kojom prilikom su poginula dva brata

⁶¹ B. Hrabak, Upadi, 44—5. O nastupanju Crnogoraca u grupama od 4 do 5 ljudi: ASMM XVII s, sv. LXXIII, № 2128/87 i 89 (27. IX i 16. XI 1666). — Zanimljiva je ova materijalizovana saradnja Crnogoraca s nekim Novljanima. U proljeće 1649. Crnogorci uz Nikšiće i neke druge Hercegovce bili su spremni da sa Mlečanima učestvuju u preotimanju Novog. U to vreme u Zadru se nije znalo ko su knezovi i druge starešine Crnogoraca, da bi im se poslao po komad tkanina na poklon. Ipak, još krajem te godine konstatovano je da se može osigurati trajnija saradnja sa Hercegovcima i Crnogorcima tek pošto se zauzme Novi (ASV, Senato, Provv. da terra e da mar, filza 373, № 560 (Zadar 1. V 1649; № 602 (Zadar, 24. VII 1649), № 657 (Zadar, 18. XII 1649).

⁶² HAD, Lett. Lev. LX, 29 i 19' (5. i 26. VI 1666).

⁶³ B. Hrabak, Upadi, 45.

⁶⁴ HAD, ASMM XVII s, sv. LXXIV, № 2129/18 (7. III 1667); sv. LIII, № 1980/2 (Jedrene, 19. III 1667). — Ipak, juna 1667. dubrovački poklisar je pred bosanskim pašom u Novom priznao da su Novljani pre dubrovačkih vojnika poterali hajduke koji su razbili jedan karavan na putu za Dubrovnik, i to iznad samih Ledenica (ASMM XVII s, sv. 59, № 1967/1).

Glavović, 28 ih je živo uhvaćeno, a ostali su, bacivši oružje, pobjegli u Crnu Goru. Počev od jeseni 1667. saveznik Crnogoraca i čovek neposredno povezan sa Novljanima, Grujica Vuković, stalno je u Konavlima sa svojom družinom nanosio štete i izazivao razaranja.⁶⁵

Sredinom avgusta 1667, nekoliko nedelja posle posete Novom bosanskog paše, Bego Hadžialić je pošao prema Korjenicima da bi tamo noćio u nekom od sela a potom presreo pašin konvoj mula koji je dolazio od Gacka. Jedne večeri sedmicu dana kasnije, Omer Galiotović je upao u dubrovačko selo Broknicu i batinao ljude, tvrdeći da duguju 50.000 akči nekom Staniću, što on ima pravo da ubere.⁶⁶ Mentalitet brutalnosti, samosuda i rešavanja svega silom nije mogao da izađe iz onog kruga ljudi koji je stalno regrutovao nove »zličice« ili je Novljane kompromitovao da i dalje podražavaju metod sile.

Novljani se, međutim, nisu mogli tada dovoljno uplesti u zbivanja, jer su se i njihovi domovi zbog aprilskog zemljotresa u velikoj meri takođe nalazili u ruševinama. Nešto su u boljem položaju bili njihovi saveznici Zupci. Vođ ovih, Grujica Vuković, kao saučesnik Novljana u pljačkama na račun Dubrovčana, očigledno nije bio spreman da u svojoj kući dočeka pašine sejmene, poslate na zagovor gospara. U isto vreme, sredinom jula 1667. Zupci su uspeli da se infiltriraju među Ljubinjane, koje su poharali mletački hajduci, mada je među domaćim hajducima, čiju je jednu četu vodio Boško Vragolov, bilo momaka i iz Zubaca.⁶⁷

Situacija nastala trešnjom bila je nova ne samo za Dubrovčane nego i za Novljane. Zulumčarenje Novljana obnovljeno je već 1668. godine, ali ono od tada pa za dvadeset sledećih godina, sve do pada Novog u ruke Mlečana (1687), pokazuje i neke nove momente i osobenosti.

⁶⁵ B. Hrabak, Upadi, 45.

⁶⁶ HAD, ASMM XVII s, sv. 59, № 1967/8, 11, Novi 18. VIII i 22. VIII 1667.

⁶⁷ R. Samardžić, Borba za opstanak posle velikog zemljotresa 1667. g. Arhivska građa (1667—1670), Beograd, 1960, 162, 166—7.

Summary

»ZLICI« OF HERCEG-NOVI AND THE OPRESSION OF DUBROVNIK TRADE 1600—1667

Dr Bogumil HRABAK

The relations between Dubrovnik and Herceg-Novl show examples of solidarity and fiendship, but unfortunately, there are many more proofs of not only intolerance and envy, but even open hostility and hate. The attitude depended on the general position of the cities — Dubrovnik as a small sovereign state of aristocracy and tradesmen and Herceg-Novl as the bastion and an important part of the threatening and infidel Turkish Empire. Yet, Dubrovnik preferred this unpleasant neighbour to having the Venetian Republic, dangerous trade competitor and generally extremely egotistic rival settled at the entrance of the Gulf of Kotor. The citizens of Herceg-Novl conscious of their power started showing that they did not care for keeping good relations and that they would rather see the green flag and the crescent on the ramparts of Dubrovnik.

It is known that up to the recent time muslim states tolerated robbery along the borders justifying it by ideologic-religious reasons. The relations between the two cities were getting tense from the very beginning of the Turkish occupation as Herceg-Novl was becoming the shelter of the pirates from the other towns and then even its own ones; the city of St. Vlaho a trade and naval centre could hardly accept the presence of the pirates in the closest neighbourhood. In the 17th century the small Slav republic on the Adriatic slowed down its development while Herceg-Novl was caught by the general anarchy of the Empire. The robbery which characterized Herceg-Novl of that time was common in the cities and towns all over the state including the inland regions without the tradition of piracy.

The relations between the cities were getting worse since 1590—1591 after the attempt of Belgrade governer Einehan to take from Dubrovnik Konavli and other inland estates with the help of Herceg-Novl. In 1600 the inhabitants of Herceg-Novl and their allies Zupci started killing the subjects of Dubrovnik. The bad relations were getting even worse because the subjects of Dubrovnik Republic started robbing and killing the people of Herceg-Novl when they passed through Konavli, and the authorities of the Republic did not really try to stop the attacks of the outlaws passing across its lands from the territories of Venice to Herzegovina. When it could not develop into a trade port, through that was the intention of the central authorities (1482—1537), Herceg-Novl turned to piracy and from the 17th century to highway and border robbery, though it started returning to piracy after the death of the leading criminals Omer-Aga Begzadić and Alaga Šabanović and joined the pirates of Ulcinj and Santa Maura.

The relations along the border were particularly bad in 1630 when Dubrovnik apprehended the invasion of its lands not only by Herceg-Novl but also by the Paša of Bosnia who was returning from Herceg-Novl with his army. The good relations between Dubrovnik and Herceg-Novl were in

great danger when the Candiot War broke out, that is in January 1646. Yet, during the first years (to 1654) the conditions were tolerable. According to Dubrovnik authorities, the robbers from Novi constantly robbed the transports from Dubrovnik passing through Herzegovina and from 1649 to the earthquake in 1667 took the commodities the worth of which was estimated to 50 000 gold pieces. The highest rate of the robberies, as well as their violence, was reached in the period between 1655 and 1661 and there were cruel raids and robberies of the villages of Vitaljina, Župa and Konavli in the same period. Some other years were comparatively more peaceful (1652, 1653, 1662, 1663, 1665). The oppressors from Novi were helped by those from Risan, a town with similar social environment and Zupci from the inland country. In 1664 they made the Montenegrins raid Dubrovnik territories. The robbers from Novi came from all walks of life: the leaders and those who sold the robbed goods came from the upper classes and the families of the state officials, while the rest down to the Gypsies formed the mass. This way of making their living among the border country people was supported by the nobility of Bosnia and Herzegovina, so the representatives of the central authorities were not able to put an end to it in spite of the Emperor's order sent from the Sublime Porte at the request of Dubrovnik. Anyway, the executives who were to perform these orders preferred to delay the task and receive more presents from the, otherwise mean, merchants of Dubrovnik.

The situation that developed after the earthquake of April 1667 was new both in Dubrovnik and in Herceg-Novi. The robberies were revived as soon as 1668, but the actions were characterized by new elements in the last 20 years of Turkish reign.